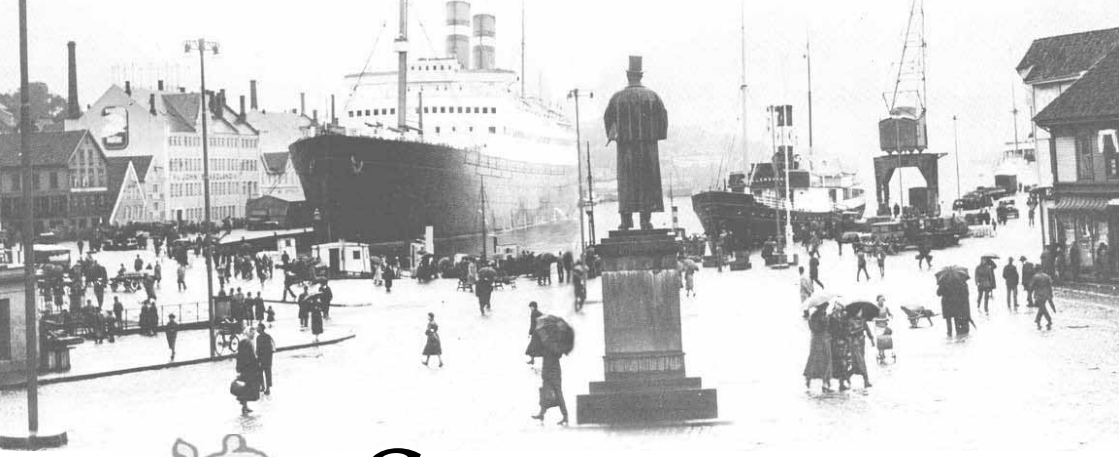

Stavangeren

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

Nr. 4 2007 – 17. årgang

I redaksjonen: Vigdis Hovda, Axel H. Leversen, Kjell Petter Løhre og Hans E. Næss.

Leder – De små fortellingene **3**
Av Hans E. Næss

Store Marøy – hjem for bønder, alkoholikere og karantenedyr **4**
Av Erik Thoring

Skipsverft og reperbaner i Stavanger **10**
Av Harald Hamre

Gullsmed Bernhard Hansen AS 1906 – 2006 **21**
Av Bente Gro Olsen

Kommunegård/Bispegård/Hotell/Brannstasjon **27**
Av Gunnar A. Skadberg

Medlemskap tegnes ved innbetaling av kr. 250,- for enkeltmedlemmer og kr. 400,- for familiemedlemmer.
Beløpet innbetales til konto 3201.25.37300.
Adresse: Postboks 351, 4001 Stavanger. www.byhistoriskforening.org
Org.Nr. 984 289 669 ***ISSN 0806 - 184X***

Program for Byhistorisk forening 2007

www.byhistoriskforening.org

Onsdag 28. februar kl. 19.00
Årsmøte på Ledaal (kun for medlemmer)
Etter den formelle årsmøtedelen vil Ove Magnus Bore fortelle litt om Ledaals historie og ta oss med på en omvisning.

Onsdag 28.mars
Foredrag av Helge Monstad med tittel
«Murbyggeriet i Stavanger på 1800-tallet»
Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Tirsdag 24. april
Foredrag av Finn Gabrielsen med tittel
«Stavanger dialekter»
Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Onsdag 30. mai
Byvandring: «Øyane: Sølyst-Engøy-Buøy»
Med Arne Almås
Fremmøte: Buøy Skole. Kl. 19.00

Onsdag 29. august
Byvandring: «Fra Petrikjerkå te Johanneskjerkå»
Med Gunnar Roalkvam
Fremmøte: Petrikjerkå. Kl. 19.00

Onsdag 26. september
Arrangement med Sveinung Bendiksen og Åshild Helgevold.
Tittel: «Ajax og hans Stavanger»
Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Onsdag 31. oktober
Foredrag av Sven Egil Omdal med tittel
«Tre dødsdømte. Historien om de tre fra Stavanger som ble henrettet etter krigen.»
Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Onsdag 28. november
Foredrag av Hans Eyvind Næss med tittel
«Stavanger Bys utvidelser»
Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Lederens spalte

De små fortellingene

Byhistorie er et mangslungent begrep. At en historiker skriver «byhistorie» forteller oss normalt ikke annet en at han skriver om eller forsker i et tema fra byens historie. Byhistorien er satt sammen av slike temafremstillinger. Alle de små fortellingene bidrar til den store fortellingen om byens tilblivelse og utvikling, om menneskene som levet innenfor byens til enhver tids gjeldende grenser, om deres gjøren og laden i byens politiske, økonomiske og kulturelle liv under skiftende vilkår.

I all hovedsak er det tre periodika som gjennom mange år har gledet oss med «byhistorie». Eldst er Stavanger Museums årbok, som startet allerede i 1880. Årboken «Ætt og Heim», utgitt av Rogaland Historie- og Ættesogelag, har under skiftende navn blitt utgitt siden 1912. «Stavangeren» utkommer fire ganger om året siden stiftelsen av Byhistorisk forening i 1991. Byhistoriske fremstillinger ellers omfatter større byhistoriske verk og et vell av monografier og biografier, bøker og skrifter om bedrifter, organisasjoner og enkeltmennesker. Men de mange små fortellingene som representerer stadig nye spastikk i byhistorien, nye forskningsresultater, ny kunnskap, skyldes i stor grad bidragsyterne til artiklene i «Stavangeren» og i årbøkene. Det er av stor interesse å kunne ha lett tilgang til denne vell av kunnskap som finnes i dette rike utvalg av byhistoriske fortellinger. Byhistorisk forening har utarbeidet emne- og forfatterregister til artiklene trykket i vårt blad. Tidvisst har også utgiverne av de to årbøkene laget slike oversikter. Det ville være en nyvinning med et samarbeid som førte til en løpende oppdatert forfatteroversikt og en emnebasert oversikt over samtlige artikler i disse tre periodika.

Det foreliggende hefte viser til fulle hvor viktige artikler er som bidrag til byhistorien. Artiklene bare i dette ene nummeret vil trolig bli viktige referanseartikler for ny byhistorieskriving i årene fremover!

Ha en spennende byhistorisk opplevelse!

Hans Eyvind Næss
leder

Historien om en liten øy i Gandsfjorden:

Store Marøy – hjem for bønder, alkoholikere og karantenedyr

Av Erik Thoring

Sett fra Storhaug virker Store Marøy utilgjengelig og øde med bratte berg som stuper i Gandsfjorden. Men synet kan bedra. Den som tar turen over vil oppdage lune bukter, runde svaberg og små strender på øyas nord- og østside. Her er også tydelige spor etter bosetting; en naustuft, båtstøer og en solid steinbrygge. Store Marøy har en spennende bosettingshistorie som strekker seg over 150 år.

1809-1850: Marøy blir husmannsplass

Fra gammelt av var det Hetland prestegård som eide det aller meste av dagens Storhaug som den gang kaltes «Hetlandsmarka». Det inkluderte også begge Marøyene. Men øyene ble antagelig ikke brukt til annet enn beiteland før i 1809. Dette året fikk husmann Thore Hansen og kona Anne sogneprestens tillatelse til å bosette seg på øya. Sognepresten skrev at Thore og Anne fikk rett til «at opføre sig et Huus paa den største af disse Øer, og derefter at oprydde og dyrke saa meget han formaar på begge Marøerne». Thore og hans familie drev gård på Marøy fram til 1822. Da fikk familien feste på husmannsplassen Digernes som ligger ved sjøen like sør for boligblokkene på Rosenli. Marøy ble fraflyttet, men brukt som beiteland for Digernesgården. I 1840 er det Peder Pandevig som er registrert som husmann på Digernes og Marøyene.

Erik Thoring, Forfatter og daglig leder i Naturvernforbundet

1850-1900: Sjøleigende gårdsbruk

Ved den store auksjonen av prestegårdsjord på Storhaug i 1850 fikk Peder Pandevig kjøpe gården Digernes og begge Marøyene. Han døde få år seinere og i 1855 ble eiendommene solgt til Tørres Tørresen Frøiland. I 1863 kjøpte Ole Berg Marøy og bosatte seg der med kona Anna, fire barn og en pleiesønn. I følge folkeregisteret har familien hest og storfe og dyrker poteter. I 1868 blir Store Marøy skilt fra Digernes og får gårdsnummer 23, bruksnummer 27. Litle Marøy får bruksnummer 26.

I 1875 har det skjedd nok et eierskifte

Våningshuset mot sør-vest , fotografert på 1950-tallet. Foto utlånt av Odd W. Olsen.

på Marøy. Nå er det Ommund Andersen (42 år) fra Sandeid som har overtatt gården sammen med Grethe Johanne født Geliasen og tre døtre. I følge folketellinga dette året, utgjorde jordbruksarealet på Marøy 50 dekar av et totalareal på 120 dekar. Familien har tre kyr, 30 sauer og noen griser. Av registreringen framgår det at familien dyrket poteter, bygg og havre.

I 1891 sto Ommund oppført som jordbruker og jordeier av «Marøen» og «Husøen». Vi må anta at det gjelder Litle og Store Marøy. Familien har siden 1875 økt med tre sønner, og talte nå seks barn. Ni år seinere, i 1900, var det Grethe Johanna som drev gården, oppført i manntallet som enke og gardsmannskone. Barna bodde fortsatt på gården.

1900-1917: Slaktere og misjonærer

Neste registrerte eierskifte skjedde i 1907. I følge et skjøte dette året var gården nå eid av R.A. Idsøe, Adolf Idsøe, Ingvald Idsøe og Johan S. Abrahamsen R.A.Idsøe drev bakeri, kolonial og skipshandel i Verksgata, vegg i vegg med A. Idsøes slakterforretning. Det var praktisk for slakterforretningen å ha enkel tilgang på dyr fra Marøyene. Sannsynligvis ble gården drevet av forpaktere.

I 1913 var det misjonærene Hakon Storm og Ludvig Monsen, bare kalt Storm-Monsen, som inntok Marøy. I 1909 hadde de startet Stavanger Natmission, en kristen organisasjon som drev med sosialt arbeid og evangelisering. I løpet av kort tid startet de to ildsjelene «Herberget for menn» på Sølvberget og guttehjemmet «Betlehem» i St. Hansgaten.

Men de hadde behov for et større sted for byens alkoholslaver og stedet fant de på Marøy. Her sto et lite våningshus med bare to rom og kjøkken, men det ble utvidet til en bygning med 11 rom, kjøkken og uterom. En løe ble også bygd. I forbindelse med åpningen av det nye hjemmet St.Hansdagen i 1913, ble Marøy omdøpt til «Berøa». En stor motorbåt med navnet «Ebenezer» sørget for transporten til og øya.

Bladet «Natmisionæren» brakte fyldig referat fra åpningsdagen der det blant annet het:

«Alle var de begeistrede over hvor vakkert der var paa «Berøa», savel inde som ude. Hjemmet har Plads for fire Patienter, som lider af Alkohol, og vil enhver blive optaget paa Hjemmet saa langt Plads er, og som maatte ønske det».

1917-1923: Kjøp, salg og «pikehjem»

I 1917, etter bare fire års drift, avviklet Storm-Monsen alkoholikerhjemmet på Berøa. Driften var ikke lenger nødvendig på grunn av «den store indskrækning paa spirituøse drikke der er for tiden» Det

nasjonale brennvinsforbudet kom først i 1919, men Stavanger hadde allerede i 1909, stengt all omsetning og servering av brennevin. Storm-Monsen bestemte seg for å tilby Store Marøy som gave mot at kommunen betalte gjelden på i alt 9100 kroner. Året før, i 1916, hadde Stavanger Natmission kjøpt øya av R.A. Idsøe med flere for 8000 kroner. Litle Marøy fulgte ikke med i handelen.

Det var et generøst tilbud til kommunen. Storm-Monsen hadde nemlig fått tilbud fra private om å kjøpe Marøy for 75 000 kroner. Men de to mente øya burde være til samfunnsgavnlig nytte, og hadde en ide om at byfolk skulle få dyrke poteter og grønnsaker på små parseller på øya. Den ideen fulgte ikke kommunen opp, men handel ble det våren 1918.

Kommunen overtok et nesten nytt våningshus, fjøs og en ny løe samt et båtnaust. Den 120 dekar store eiendommen kunne i følge Storm-Monsen fø 7-8 kyr, en hest og noen sauer. Øya har vann nok til hele året og ved steinbrygga kan skøyter og små dampskip legge til.

Kommunen hadde ingen umiddelbare planer for Marøy. Men stadsingeniøren i Stavanger presenterte noen ideer. Han mente større deler av øya kunne beplantes og at det enkelte steder kunne anlegges badeplasser. Det ville gjøre Marøy til et yndet ufluktssted, trodde stadsingeniøren.

Men kommunen nøyde seg med å forpakte bort gården til en leie av 600 kroner i året.

Høsten 1922 kom det en forespørsel fra staten om kjøp av Store Marøy. Samtidig hadde kommunens boligkontor utredet en ombygning av våningshuset på Marøy. Våningshuset som Natmissionen hadde påbygd i 1913, var i dårlig forfatning og trengte utbedring. Byarkitekten foreslo ombygging av huset til «pikehjem». Politikerne ble dermed presentert for to alternativer; salg til staten eller etablering av kommunalt «pikehjem». Da spørsmålet kom opp til politisk behandling våren 1923 var det, uvisst av hvilken grunn, betydelig motstand mot å selge. Ordfører John Norem motsatte seg salg, og i bystyret ble salget vedtatt mot 25 stemmer. Staten betalte 10 000 kroner for øya, men kommunen sikret seg forkjøpsrett i tilfelle videresalg.

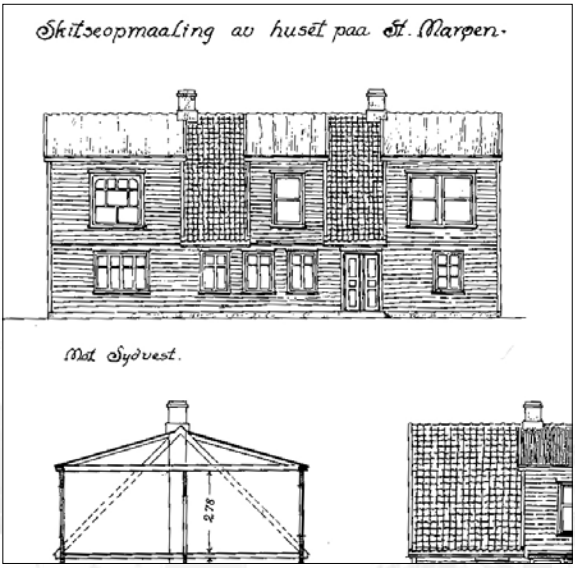

Natmissionens kuranstalt på Store Marøy skissetegnet av stadsarkitekt H. A. Fleischer i februar 1919. Huset ble ombygd i første halvdel av 1920. Utlånt av Byarkivet i Stavanger.

Odd W.Olsen selger blomster og grønnsaker fra Marøy på Torget i Stavanger tidlig på 1950-tallet. Foto utlånt av Odd W. Olsen.

1913-1958: Wilhelmine styrte i 35 år

Byarkitektens prosjekt ble ikke noe av, men våningshuset ble likevel ombygd rundt 1923-24 ved at takpåbygget, det vil si fronten mot vest, ble senket til samme takvinkel som på østsiden.

Etter at Staten hadde overtatt, ble Marøy forpaktet av Katrine Kristine Wilhelmine Sivertsen (fødenavn Dahl Flemming) for en årlig leie på 210 kroner. Wilhelmine, som en hun helst ble kalt, kom opprinnelig fra Torshavn på Færøyene og fikk ansvaret for driften av karantenestasjonen som ble etablert i 1926. Wilhelmine bodde på gården sammen datteren Wilfrid Olsen og hennes familie. I 1930 flyttet datteren til Hundvåg og Wilfrids bror Gustav Fosse og hans familie flyttet inn i det store våningshuset, fortsatt med Wilhelmine som sjef for karantenestasjonen. Marøy var mer egnet til karantenedrift enn stasjonen som holdt til på Vaulen. Økende bruk av Vaulen som badeområde var lite forenelig med isolasjon av husdyr. Det var helst sau som ble isolert på Marøy, og noen ganger svin. Blant de mer kuriøse karantenedyra var ponnier som byoriginalen Lars H. Lende hadde kjøpt fra Shetland.

Gårdsdriften forøvrig var allsidig, med et tyvetall sauer, et-par kyr, høns og griser. Det ble dyrket grønnsaker og snittblomster som ble solgt på Torget om lørdagene. Marøyfamilien hadde telefon, men ikke strøm før i 1948 da det ble installert et dieselaggregat som ble brukt til å produsere strøm til lys. Oppvarming og matkoking skjedde med vedfyrte ovner. Familien Fosse hadde to barn som gikk på Nylund skole inntil 1958, da familien pakket sammen og flyttet til Storhaug. Gården ble nedlagt og Wilhelmine Sivertsen hadde da bestyrt Marøy og karantenestasjonen sammenhengende i 35 år. I 1960 solgte staten Store Marøy tilbake til kommunen for 30 000 kroner.

1958-1999: Skogplanting og gjengroing

Løa på Marøy ble revet og materialene ble brukt til utvidelse av en løe på Lindøy. Våningshuset fikk ikke stå i fred lenge. Vinduer ble knust, dører smadret og til slutt ble huset påtent og brant ned til grunnen. Men eiendommen ble likevel tatt i bruk.

Store Marøy ble leid ut til Stavanger og Rogaland Jeger- og fiskerforening som ville drive oppdrett av jærhare. Hubro forsynte seg grådig av harene og oppdrettsvirksomheten tok slutt en gang på 1980-tallet. Tidlig på 1960-tallet plantet foreningens medlemmer og Stavanger Skoglag 5000 sitkagran og buskfuru i den søndre delen av Marøy.

Gjennom årene kom det opp flere forslag til ny bruk av Marøy. En av byens kunstnere foreslo etablering av en kunstnerkoloni på øya, og andre mente den isolerte øya ville være perfekt som nudiststrand. Men det eneste som skjedde var at Marøy grodde sakte, men sikkert igjen av einer og lauvtrær, for det meste bjørk. Steingjerder og andre kulturspor forfalt og forsvant i krattet.

I 1999 utga Ryfylke Friluftsråd og Stavanger kommune en plan for tilbakeføring av det gamle kulturlandskapet. Naturvernforbundet i Rogaland påtok seg arbeidet med rydde krattskogen og gjenskaper det gamle kulturlandskapet. Etter sju års innsats (2007) er to-tredjedeler av øya ryddet og svidd, og siden 2004 har en flokk villsauer sørget for å holde landskapet åpent.

Hvem bygde kultursporene på Marøy?

Hvem var det som opparbeidet jordbruksarealet på Store Marøy? Ryddet jorda, bygde drifteveg fra nord til sør og lødde over 2000 meter med steingjerder? Hvem var de som utnyttet hver minste jordflekk mellom hyller og berg?

Det vi vet med sikkerhet er at jorda var opparbeidet i 1918 da Stavanger kommune kjøpte Store Marøy av Stavanger Natmission. En muntlig kilde har fortalt oss om en familie på Marøy som skal ha vært svært arbeidsomme. De rodde til byen for hente skyller (matavfall) som grisene ble fôret med. Med seg i robåten hadde de også dokagger som ble brukt som jordforbedringsmiddel. Hver minste jordflekk mellom berg og hammer ble utnyttet. Særlig imponerende er de «hengende» hagene som ble ryddet, gjerdet inn og dyrket i den bratte bergveggen ved dagens granskog.

Store Marøy sett fra Lifjell. Til høyre Litle Marøy sjøfuglreservat. Bak til høyre Vassøy, og til venstre Langøy. Bakerst i bildet troner Rennesøy. Foto: Erik Thoring

Hvem bygde steinbrygga, naustet (tuften i bakgrunnen) og to tusen meter med steingjerder? I 2003 ble brygga og andre kulturspor reparert av Stavanger-bønder utlånt av Sola og Stavanger Bygdeservice. Foto: Erik Thoring

Kanskje var det familien Ommund Andersen som trolig drev Marøygården i nesten 40 år, fra 1868 til 1907. Eller var det klientene på alkoholikerhjemmet som jobbet for kost og losji? Kultursporene har i omfang mye til felles med Lindøy, og der var det som kjent guttene på oppdragelsesanstalten som opparbeidet øya.

Byens best bevarte kulturlandskap?

Sporene etter kystens gamle kulturlandskap viskes bort. Bare siden siste verdenskrig har tusenvis av småbruk langs Vestlandskysten blitt nedlagt og dels fraflyttet. Det gjenværende jordbruket har gjennomgått store forandringer. Myrer og røsslyngheier har blitt dyrket opp, og utmarka blir ikke lenger beitet. Det som gjennom årtusener var et åpent beitepreget landskap er nå i ferd med å bli gro igjen med einer og lauvskog. Kulturhistorien forsvinner bokstavlig talt i krattskogen.

Stavanger er intet unntak. Men i motsetning til andre steder langs kysten er det ikke fraflytting som har utryddet byens gamle kulturlandskap. Det er derimot utbygging og vekst. Store deler av byens jordbruk er brukt til utbygging, og de gjenværende jordbruksarealene er for lengst oppdyrket. Byens gamle kulturlandskap med lyngheier, myrer, tjern og steingarder er med få unntak borte.

Skipsverft og reperbaner i Stavanger

Av Harald Hamre

På dette utsnittet av Hans L Reusch´ maleri fra 1832 får vi et levende inntrykk av det preg seilskutetidens satte på byen. Mastene vi ser reiser seg bak Consumpsjonsboden (bygningen med valmet tak), tilhørte trolig skip som lå i området ved Rosenkildeverven. Foto: Fra Stavanger i billedkunsten.

Skipsverft

På slutten av 1700-tallet begynte enkelte av borgerne i Stavanger å spesialisere seg på skipsfart. Gode krigskonjunkturer gjorde det lønnsomt å frakte varer for andre på verdenshavene. Med de rike vårsildfiskeriene fra 1808 til 1870 fikk Stavanger-kjøpmennene for første gang langvarig kontroll over en massevare som det var stor etterspørsel etter i utlandet. Sildeeksporten til Østersjølandene ble i hovedsak ført på den type småfartøyer som bønder og byfolk ellers brukte på fjordene og langs kysten. Men for å få tilstrekkelig tilgang til salt fra Portugal og Middelhavslandene, trengtes større fartøyer. Den sterke etterspørselen etter tonnasje førte til at Stavanger og Ryfylke ble et av landets viktigste skipsbyggingsdistrikter fra midten av 1800-tallet.

Folk langs kysten har alltid bygd bruksbåter og større fartøyer. Det skjedde også inne i byen, i strandkanten og mellom sjøhusene. Men de første spirene til permanente skipsverft finner vi først fra 1780-årene. I 1782 gikk briggen «Hendricha Maria» av stabelen på Kjeringholmen. I 1793 ble briggen «Det Norske Academie» sjøsatt i Sandviken og året etter ble skonnerten «Bergitta Dorthea» sjøsatt fra Jorenholmen. På disse tre stedene fikk Stavan-

ger sine første skipsverft. Men det skulle ennå gå flere tiår før skipsbygginga ble en av byens aller viktigste næringer.

Ved begynnelsen av 1800-tallet sto det dårlig til. Da het det at byen hadde to skipsbyggmestere, men ingen ville betro dem arbeid «formedelst deres overflødige brug af Spirituosa». Men da sildeeksporten skjøt fart etter 1814, livnet det til på beddingene. I seilskutenes storhetstid (1850-1880) ble det bygd fartøyer på 15-20 ulike steder i Stavanger. På fem-seks av disse vervene var det virksomhet året rundt. Om lag 300 mennesker var mer eller mindre fast sysselsatt på treskipsverftene, mange flere var avhengige av dem til livets opphold. Da den internasjonale økonomiske krisa slo inn over Stavanger fra slutten av 1870-årene, var det ikke bare handelshusene og rederiene som ble hardt rammet. Sjøfolk og verftsarbeidere mistet også livsgrunnlaget. Mange av dem utvandret til Amerika.

Med krisa i 1880-årene gikk det opp for de fleste at seilskutenes tid gikk mot slutten. Framtida lå ikke i tre og seil, men i stål og damp. Ingen av de gamle verftene forsøkte å ta i bruk de nye materialene og de nye byggeteknikkene. De ble nedlagt. Treskipsbygging hadde først og fremst vært håndverk. Jern- og stålskipsbygging var industri. Sammenlignet med de andre skipsbyggingsbyene i landet, gikk det lenge før den nye teknologien ble tatt i bruk her i byen. Først i 1881 gikk det første jernskipet av stabelen ved Stavanger Støberi & Dok i Spilderhaugvika. Denne bedriften hadde blitt startet som et lite mekanisk verksted. Utover i 1890-åra vokste den til å bli byens største arbeidsplass og et av landets største skipsverft. Samtidig begynte også et annet mekanisk verksted å bygge dampfartøyer i stål. Rosenberg Mekaniske Verksted som lå på sørsiden av Sandvika, bygde mange store fiskefartøyer, men fikk etter hvert for liten plass. Problemet ble løst på Buøy, der bedriften i løpet av første verdenskrig bygde landets mest moderne verftsanlegg.

Både Stavanger Støberi & Dok og Rosenberg ble imidlertid hardt rammet av krisa i mellomkrigstiden. Som ledd i en omfattende omstrukturering av norsk verftsindustri, ble bedriftene slått sammen og verftet i Spilderhaugvika nedlagt. Etter den andre verdenskrigen kunne verftet på Buøy endelig få utnytte sin kapasitet. Rosenberg Mekaniske Verksted spesialiserte seg på å bygge oljetankere og ble et av storskipsverftene i landet. I perioden 1950-1980 var skipsbygginga på Rosenberg den viktigste drivkraften i Stavangers økonomiske utvikling. Det siste skipet ble sjøsatt i 1982. Da

Verftet på kjerringholmen.

var byens skipsverft allerede godt på vei til å bli en av landets aller viktigste leverandører av plattformer og andre installasjoner til oljevirksomheten i Nordsjøen.

Kjeringholmen

Her ble briggen «Hendrica Maria» sjøsatt i 1782. Dette er den første stabelavløpningen vi kan stedfeste i Stavanger. Kjeringholmen ble byens viktigste verftsområde i nesten hundre år. Verftet ble eid av handelshuset Ploug & Sundt. Fra 1782 til 1880 ble om lag 80 fartøyer bygd på Kjeringholmen.

I slutten av 1860-åra sysselsatte verftet om lag 50 mann. Omtrent samtidig ble kanalen mot byen gjenfylt og holmen ble landfast.

Det mest kjente skipet som ble bygd på Kjeringholmen var fullriggeren Imperator. Den ble sjøsatt i 1876, var 185 fot lang og målte 1802 netto registertonn. Skipet ble bygd for Ploug & Sundt som et prangende uttrykk for seilskipenes storhetstid. Den kjente konstruktør Annanias Dekke i Bergen leverte tegningene. En av Stavangers dyktigste skipsbyggere Hans Chr. Knudsen ledet byggearbeidet. Imperator kostet kr. 400.000, en svimlende sum i samtiden, kommunens budsjett var ca. kr. 260.000. Men så ble det også omtalt som det flotteste som noen gang var bygd i Skandinavia, «en perle blant seilskibene, en ære for vor by og vort land».

Jorenholmen

Her gikk det første nybygget av stabelen i 1784, skonnerten «Bergitta Dorthea». Verftet ble grunnlagt av Børge Rosenkilde og videreført av sønnen Peder Valentin Rosenkilde. Her ble det sjøsatt nærmere 60 fartøyer fram til 1866. De fleste var forholdsvis små, jakter og slupper som ble bygd for sildehandelen på Østersjøen. Det største fartøyet som ble sjøsatt på Jorenholmen var briggen Norden i 1827. Den målte 114 kommerselester og var 95 fot lang.

Steinkarene var også en del av seilskutebyen. Disse er nå innebygget i Steinkarkaien mellom Kjeringholmen og Jorenholmen. Foto: Fra Anders Bang Andersen, Historien om Østre bydel.

Byggmester var Johannes Robertsen, en av de mest produktive skipsbyggere i Stavanger gjennom første halvdel av 1800-tallet.

Sandviken

Det største og eldste verftet i Sandvigen ble etablert av handelshuset Jacob Kielland & Søn og kan føres tilbake til 1793 da briggen Det Norske Akademie ble sjøsatt. Fartøynavnet hadde firmaets leder Gabriel Schanche Kielland valgt bevisst i arbeidet for å skaffe landet et eget universitet. Da handelshuset ble oppløst i 1863, ble verftet solgt til skipsbyggmester Rasmus Hærem. Det siste skipet som ble bygd her var skonnerten Just in Time. Den gikk av stabelen i 1884, da store deler av seilskipsflåten lå i opplag og nesten alle byens rederier gikk konkurs under tyngden av den økonomiske krisa. På nabotomta, Rosenberg, etablerte Brødrene Berner («småkongene på Stranden») et verft i 1870-årene.

Det største skipet som ble bygd der var barken Rosenberg som sto ferdig i 1875. Den målte 860 netto registertonn og var 167 fot lang. Rosenberg var det største skip som inntil da var bygd i Stavanger, og ble også omtalt som det vakreste. Byggmester var Hans Chr. Knudsen. På verftene i Sandviken ble det bygd nærmere 90 seilfartøyer.

Kiellandsgrunden

Handelshuset Jacob Kielland & Søn hadde sitt «hjemmeverft» i Vågsbunnen. I 1840- og 1850-årene ble det bygd om lag 10 større fartøyer her. En av byens driftigste skipsbyggmestere, Knud Kaisen, konstruerte de fleste av dem. Det største skipet som ble sjøsatt innerst i Vågen var fullriggeren Jacob Kielland som var oppkalt etter firmaets siste sjef. Stabelavløpningen 3. juli 1855 samlet naturlig nok en stor folkemengde på Torget. Etter at handelshuset ble oppløst i 1863, kjøpte Stavanger kommune verftsområdet.

Kiellandverven lå innerst i Vågsbunnen. Tar vi hensyn til dagens kailinjer kan vi tenke oss at det lå omtrent der Ankerbygget står nå. Foto: J.L. Jacobsen, Statsarkivet i Stavanger.

Rosenkildeverven

I tillegg til verftet på Jorenholmen, hadde handelshuset P.V. Rosenkilde & Søn et verft ved Verksgata, innenfor den nåværende Fiskepiren. Verftet var i drift fra 1819 til 1877. Hele verftsområdet var omgitt av et stort, rødt plankegjerde.

Da briggen «Ludvig Holberg» ble sjøsatt her i 1857, var det første gang at et skip gikk av stabelen i Stavanger med akterenden først. Skipsbyggmester Johan Michelsen hadde også gjort noe annet uvanlig: Skipet ble rigget ferdig mens det sto på beddingen. Etter den tid raget skipsbaugene over hodene på forbipasserende i Verksgata.

Etter at handelshuset Rosenkilde gikk konkurs, kjøpte havnevesenet eiendommen i 1883. Den ene verkstedbygningen, et stort sjøhus i bindingsverk, ble flyttet til Natvigs Minde. Der brant det ned i mai 2003.

Denne akvarellen av Mons Gabriel Monsen fra 1864 viser «Erling Skjalgsson». Den ligger for anker utenfor Lindals eiendom i Hillevåg (seinere kjent som Falcks eiendom, der Strømsbrua går nå). Vi kan forestille oss at maleren har stått på Köhlers eiendom, der Kulimport holdt til i mange år. I høyre billedkant ved Strømvig lå Köhlers reperbane. Foto: Stavanger Museum.

Strømstenens verft

I Strømsteinen lå det flere treskipsverft. Det største var Strømstenens Verft som lå nordvest for Badedammen. Det første skipet som ble sjøsatt her var briggen Dacapo i 1856. Men så skulle det gå nesten ti år før neste stabelavløpning. Johan Mandius Køhler kjøpte eiendommen midt i 1860-årene for å etablere et storskipsverft. Han gikk imidlertid konkurs og fra 1868 ble verftet ledet av skipsbyggmestrene Christian og Rasmus Hærem. De utviklet verftet til byens største gjennom 1870-årene. Fra 1866 til 1877 ble det bygd 14 store seilskip på Strømstenens Verft. Det største var barken Semiramis på 1018 netto registertonn, sjøsatt i 1876. Det var da det største skip som noen gang var bygd i Stavanger.

Strømstenens Verft var det eneste av treskipsverftene i Stavanger som også bygde dampskip. Det første ble naturlig nok kalt Primus og sjøsatt i 1871. Det siste tredampskipet, Sjøgutten, ble sjøsatt i 1892. Deretter fortsatte Strømstenens Verft som rederi til omkring 1910.

Stavanger Sjøfartsmuseum har en modell av Strømstenens verft som står i museets faste utstilling.

Hillevågsverftet

På J.A. Køhler & Co.s store eiendom i Hillevåg var det også hektisk byggevirksomhet i en periode. Fra 1851 til 1864 ble det sjøsatt 9 store seilskip på Hillevågsverftet. Det første av dem, barken Hebe, skulle bli et av landets mest kjente emigrantskip. Som nytt var hun det største skip som var bygd i vårt distrikt og hun ble påstått å være det mest solide og vakreste i hele den norske handelsflåten. Byggmester var Peder Gjes-

dal. I løpet av 20 år fraktet Hebe mer enn 2000 mennesker over Atlanteren, de fleste av dem til Quebec.

Det største skipet som ble sjøsatt i Hillevåg, var fullriggeren Erling Skjalgson på 273 kommerselester. Den ble sjøsatt i 1864 og byggmester var Gunder Mortensen. Erling Skjalgson var 136 fot lang og 30 fot bred.

Stavanger Støberi & Dok

Denne bedriften startet som et lite mekanisk verksted på Roaldsøy i 1851. Tre år seinere flyttet den til Spilderhaugvika og spesialiserte seg på skipsreparasjon. Stavanger Støberi & Dok ble byens første og største jern- og stålskipsverft. Bedriften ble organisert som aksjeselskap i 1871. Mange av byens viktigste skipsredere sto bak. Den første tørrdokken sto ferdig i 1871, den andre i 1879. Det første nybygget ble sjøsatt i 1881, dampskipet Nora. Hun ble bygd for rederiet Ths. S. Falck i Stavanger. Deretter gikk det slag i slag. Allerede i 1890-årene var Støberi & Dok et av landets største verft og byens suverent største arbeidsplass med om lag 400 fast ansatte.

Støberi & Dok bygde i alt 90 skip. De aller fleste var lastefartøyer. Fra 1904 til 1915 leverte verftet 8 spesialbygde fruktbåter. Verftet bygde også mange kombinerte gods- og passasjerfartøyer som ble kjente slitere på Ryfylke-fjordene og langs kysten. Anlegget ble kraftig modernisert under første verdenskrig, men den økonomiske krisa i 1920-årene lammet driften. Verftet ble innlemmet i Rosenberg Mekaniske Verksted og virksomheten ble nedlagt i 1931. Veteranskipet Rogaland som ble sjøsatt i 1930, var det nest siste fartøyet som ble bygd på Stavanger Støberi & Dok.

Rosenberg Mekaniske Verksted

På eiendommen «Rosenberg» i Sandvika ble det i 1892 etablert et lite mekanisk verksted. I 1896 ble bedriften kjøpt av det nystartede aksjeselskapet Rosenberg Mekaniske Verksted.

Kanskje mer enn noen av de andre verftene representerte Stavanger Støberi & Dok overgangen mellom seil og damp i Stavangers skipsfartshistorie. Fotoet tilhører Dreyer Bok.

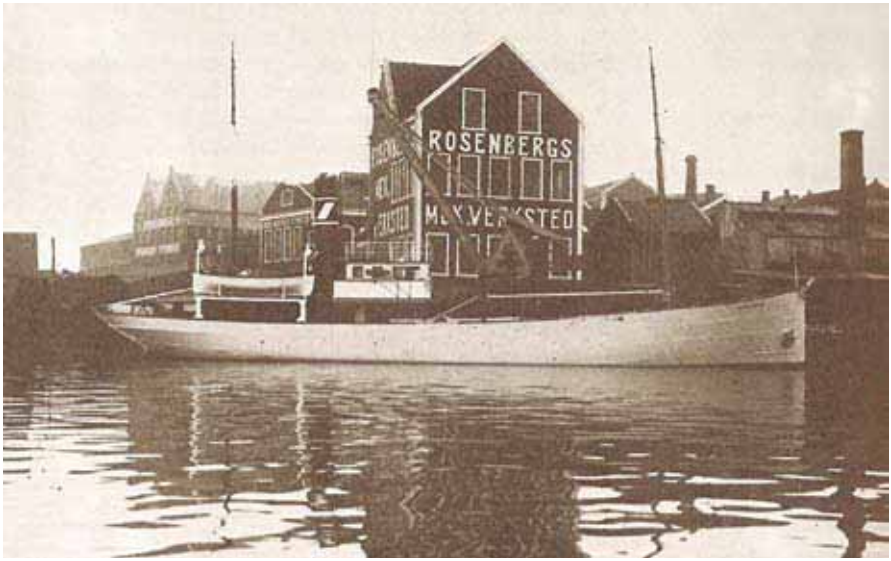

Rosenberg Mekaniske Veksted, Egenesløkken Rosenberg, hvor Straen Terrasse ligger nå. Verftet tok navnet med seg til Buøy da det gradvis flyttet dit tidlig på 1900-tallet. Foto fra Anders Bang Andersen: Fra seil til damp.

Året etter sjøsatte verkstedet sitt første fartøy, passasjerbåten Karmø for rederiet Torvestad AS på Karmøy. Fram til 1919 ble det sjøsatt 50 fartøyer fra den bratte beddingen på Rosenberg, de fleste små lastedampere og fiskedampere. Da var kapasiteten for lengst sprengt og bedriften bygde landets mest moderne verftsanlegg på Buøy. Der ble det første skipet ms Handicap sjøsatt i 1921.

Den økonomiske krisa førte til at det nye verftet stort sett ble benyttet til skipsreparasjoner i mellomkrigstiden. Brannsprøytebåten Nøkk som ble bygd for Stavanger kommune i 1939 er i dag ivaretatt som flytende kulturminne.

Skipsreder Sigval Bergesen d.y. kjøpte verftet i 1943. Etter krigen brukte han Rosenberg til å bygge opp sin egen flåte og utviklet bedriften til å bli landets ledende tankskipsverft. Flere ganger ble det sjøsatt fartøyer med betegnelsen landets største. Da den første 16.000-tonneren ble døpt av kronprinsesse Märtha 29. januar 1951 ble begivenheten omtalt som både en milepæl i byens historie og et vendepunkt for norsk

Rosenberg Verft i 1920-årene.

skipsbygging. Mt Berge Bergesen var det største skip som hadde blitt bygd i Norge, et bevis på at næringen var gjenoppbygd og kunne konkurrere internasjonalt. I slutten av 1960-årene bygde Rosenberg tankskip på 160.000 tonn dødvekt. Men ettersom andre nasjoner kunne bygge de største skipene billigere, ble norsk verftsindustri utkonkurrert på bygging av oljetankere.

Verftet ble solgt til Kværner i 1970 og omdøpt til Moss Rosenberg Verft. Da hadde bedriften 1300 fast ansatte. De nye eierne satte i gang en storstilt bygging av gasstankskip gjennom 1970-årene. De teknisk avanserte kuletankerne for frakt av LNG (Liquefied Natural Gas) gjorde verftet verdenskjent. Det første av dem var Norman Lady, sjøsatt i 1973. Deretter fulgte seks andre. Fra slutten av 1970-årene rettet verftet all sin energi mot den sterkt voksende oljeutvinningen i Nordsjøen. Det siste skipet ble sjøsatt i 1982. Da hadde verftet levert 117 nybygg.

Rosenberg fikk kontrakten på bygging av dekket til Statfjord B plattformen i 1978 og ble med det landets ledende offshoreverft. I 1980 var 5000 mennesker sysselsatt på dette ene oppdraget. Byggingen av de kompliserte dekkene til de store betongplattformene (condeep) fra Norwegian Contractors i Jåttåvågen representerte en ny storhetstid for verftet. Men den varte ikke så lenge. Kolossenes tid er forbi. Oljen og gassen i Nordsjøen utvinnes med ny teknologi i mindre dimensjoner. I 2003 ble verftet kjøpt av en lokal investorgruppe som gjenopprettet navnet Rosenberg Verft. Inn i et nytt århundre er verftet hovedsakelig sysselsatt med ombygginger og reparasjoner. Våren 2005 har Rosenberg 450 ansatte.

1. Werslandsbanen 2. Bjergstedbanen, Sandvigen
3. Kristian i Krokens bane 4. Vålandsbanen
5. Hillevågsbanen 6. Stavanger reberbane
7. Berentsens bane 8. Stokkabanen
9. Todnembanen 10. Andersens bane

Reperbaner

Seilskipsflåten trengte enorme mengder tauverk. Etterspørselen etter tau til nybygging og vedlikehold skapte arbeid for repslagerne. Den første repslager som blir omtalt i kildene til Stavangers historie var Laurits. Han bodde her i 1627. 20 år seinere omtales en reperbane, men hvor den lå, vet vi ikke, kanskje i Sandvigå. Der lå i hvert fall den første reperbanen vi kan stedfeste. Den var i drift midt i 1770-årene. Den neste ble bygd i Strømsteinen i 1785. De første permanente reperbanene lå naturlig nok i nærheten av de første permanente skipsverftene.

Midt på 1800-tallet hadde Stavanger 10 reperbaner som ga arbeid til nærmere 200 mann. Råvaren var hamp og den beste hampen ble produsert ved Rigabukta. Dette ble derfor en svært populær returlast for mange av stavangerskutene som fraktet sild til Riga og Pernau.

De fleste av byens reperbaner var små og hadde åpen spinnevei. De var derfor bare i drift i sommerhalvåret og ble nedlagt da den økonomiske krisa rammet skipsfarten fra slutten av 1870-årene. Fire av Sta-

Stavanger Reperbane

vangers reperbaner var helt overbygde og ble drevet året rundt. De overlevde krisa men ikke den stadig sterkere konkurransen utenfra. Repslaging og produksjon av vaier ble storindustri i utlandet. Håndverks-banene i Stavanger greide ikke å konkurrere verken på pris eller kvalitet. Den siste av byens reperbaner ble nedlagt under første verdenskrig.

Reperbanen i Sandvigå

Tollev Brynildsen hadde en liten, åpen reperbane i Sandvigå i 1770-årene. Da han døde i 1776 ble eiendommen solgt til fem av byens mest velstående kjøpmenn og skipsredere. To år seinere solgte de den videre til repslager Gert Gertsen fra Bergen. Han og sønnen, Gert d.y., utvidet eiendommen og bygde en ny reperbane som delvis var overbygd. Den strakte seg omtrent fra den nåværende inngangsporten til Bjergstedparken og sørøstover mot nordenden av Løkkeveien. I 1793 ble reperbanen i Sandvigå solgt til Erik Tollefsen Berge som noen få år tidligere hadde etablert Stavanger Reperbane i Strømsteinen. Berge og hans etterkommere drev begge banene til kjøpmann Andreas Cederberg kjøpte dem i 1835 og 1840. Han satset alt på den større banen i Strømsteinen og la ned reperbanen i Sandvigå midt i 1850-årene.

Stavanger Reperbane

lå i Strømsteinen. Den ble etablert av repslagermester Erik Tollefsen Berge fra Kristiansand. Han hadde gått i lære i fødebyen og arbeidet 14 år som mester i Farsund. I 1785 bygslet han ei langstrakt tomt i skråningen sør for Badedammen. Der reiste han en banebygning som etter hvert ble mer enn 300 meter lang. Den gjorde det mulig å slå tauverk året rundt, uavhengig av vær og vind. Kjøpmann Andreas Cederberg kjøpte banen i 1835 og drev den til sin død i 1858. Hans sønn drev den videre til 1869, ikke rart at bedriften ble kalt Cederbergbanen. Dette var lenge den største reperbanen i byen, med opptil 60 ansatte. På det meste ble det produsert 120.000 kilo tauverk i året. Omkring 1870 ble den opp-

kjøpt av et selskap som kalte seg Stavanger Reperbane og som drev virksomheten helt fram til 1909. Gjennom mer enn hundre år hadde det dannet seg to gateløp langs den lange, rødmalte bygningen. De kjenner vi i dag som Øvre og Nedre Banegate.

Berentsens Reperbane
strakte seg sørover fra Pedersgata 87A, over Kjelvene og nesten helt til krysset mellom Johannesgata og Avaldsnesgata. Den ble anlagt av i 1865 av Erik Berentsen, en av byens største handelsmenn og skipsredere. Den 325 meter lange, gulmalte bygningen ble et landemerke i østre bydel. Berentsens reperbane ble raskt byens største og en av de mest kjente i landet. Den hadde spinnevei i to etasjer. I 1870-årene hadde om lag 60 mann fast arbeid her. Erik Berentsens svigersønn, Charles Racine, ledet virksomheten i 1880- og 1890-årene. Banen ble nedlagt i 1917 da revolusjonen i Russland stoppet importen av hamp fra de baltiske regionene langs østkysten av Østersjøen. Bedriften hadde da riktignok kjøpt maskiner for også å kunne produsere stålvaier, men de ble aldri montert. Stavanger Sjøfartsmuseum har en modell av Berentsens reperbane.

Stokkabanen
Stokkabanen lå i skråningen vest for Lervig. Den strakte seg fra den sørvestre enden av Rennesøygata og sørøstover inn på det som seinere ble Stavanger Tinnfabriks eiendom. Selve bygningen var om lag 150 meter lang. Banen var oppkalt etter eieren Jørgen Olsen Stokka. En seinere eier, Hans Olsen, drev banen fram til omkring 1910.

Hillevågsbanen
Handelshuset Køhlers reperbane lå i Strømvig, på østsiden av Hillevågsbukta. Den ble bygd i 1850-årene og var naturlig nok knyttet til virksomheten ved handelshusets eget verft i Hillevåg. Den skal ha vært i drift helt til i 1890-årene, lenge etter at handelshuset hadde gått konkurs. Reperbanen i Strømvig var også overbygd. Selve bygningen lå omtrent der hvor Strømvigveien går i dag.

Køhler sin bane ved Strømmen – innløpet til Hillevågsvannet.

Verslandsbanen
lå langs østsiden av Kalhammerveien, nordover fra Bjergstedparken. Banen var delvis overbygd og den var i drift i 1880-årene. Den var oppkalt etter eieren, bonde og repslager, Knud Enoksen Versland.

Birkelands Reperbane
Kristian Birkeland (Kristian i Krogen) hadde en åpen reperbane på Eiganes. Den lå vest for Eiganesveien 113, bispeboligen, og hadde spinnevei nordvestover.

Vålandsbanen
lå på høydedraget ovenfor det gamle fengselet på Lagård (Lagårdsveien 43). Denne banen tilhørte lensmann Gunder Vaaland som døde i 1876. Den ble seinere overtatt av en som het Gunnar Johnsen. Vålandsbanen hadde åpen spinnevei sørover.

Todnembanen
lå i Lervig, like ved Fugellihuset (Støperigata 48) med åpen spinnevei sørover.

Andersens Reperbane
lå i Lervig, på vestsiden av Søylå innerst i Søylandsvika, omtrent langs Ryfylkegata der den krysser Breivikveien i dag. Banen brant ned i 1874 og ble aldri gjenoppbygd.

Gullsmed Bernhard Hansen AS 1906 – 2006

Av Bente Gro Olsen

Annonse i Stavanger Avis 17.04.1906. Byarkivet i Stavanger

Denne annonse prydet en avisside i Stavanger Avis den 17. april 1906, og utgjorde innledningen på et hundre års firmahistorie for gullsmed Bernhard Hansen AS. En bedrift som fortsatt eksisterer i beste velgående ved inngangen til Kirkegaten. Det vil være naturlig å starte med barneårene til denne opphavsmann i dette firmaets historie i de edle metallers tjeneste.

Bernhard Hansen ble født i 1878 som sønn av Bendix Hansen og hustru Nicoline Marie, hennes pikenavn var Fuglestad. Urmakermesteren tilbrakte sin barndom i Flekkefjord, og som innflytter til Stavanger opparbeidet han seg en posisjon i byens næringsliv som urmakermester, handelsmann og senere skipsreder. Urmakeren og hans frue ble velsignet med en barneflokk på åtte, fem sønner og tre døtre. Bernhard meldte sin ankomst som nummer seks i rekkefølgen. Familien hadde siden 1876 sitt husvære i Sølvbjerggaten 2. Urmaker Bendix Hansen fikk skjøte på eiendommen etter L., S. og H. Svendsen som ble tinglyst 6. november 1876. Den staselige bolig hadde opprinnelig tilhørt Andreas Cederbergh, og i mange år var Cederberghs Sal byens sentrale kulturelle møteplass for byens kondisjonerte familier. Kulturaftener med sang og musikk, dansetilstelninger, teaterforestillinger og andre arrangementer var populære innslag i dette hus som lå omtrent der Kulturhuset befinner seg i dag. I 1885 hadde den barnerike familien også to tjenestepiker i sitt hushold, og to svender

fra Farsund og Flekkefjord. Mest sannsynlig gikk disse to i urmakerlære hos mester Bendix.

Ved århundreskiftet var tre av brødrene til Bernhard involvert i farens urmakerverksted. Johannes på 26 var allerede blitt urmakermester, tyve år gamle Otto fungerte som urmakersvend, og sytten år gamle Hans var begynt i urmakerlære. Bernhard på tjueto brøt med familietradisjonen og var for lengst aktiv i lære hos gullsmed Hellstrøm i Øvre Holmegate 22.

I 1905 var utdannelsen fullført, og den unge grunder Bernhard Hansen slo til med egen gullsmedforretning den 17. april året etter i Marthon Wølstads nyoppførte treetasjes monumentale murgård kalt «Forretningsgaarden 1905» som tronet staselig til i Østervåg nr 9 – 11. Murgården var en ren forretningsgård med butikk- og kontorlokaler. Særlig fasaden mot Bispebryggen var rikt utsmykket. Klassisismen var representert gjennom søyler og gesimser, mens hjørnetårnet og vinduenes inndeling pekte mot jugend. Se figur.

Ved åpningen i sin vel assorterte gullsmedforretning reklamerte Bernhard Hansen for et stort lager av gull-, sølv og plettvarer til billige priser. 24 april for eksempel fikk han solgt en teskje til kr 1,50. 6 plettgafler kostet 10,75 kr, en ring kostet den nette sum av kr 1, 80, og en fløte og sukkerskål hele 8 kroner! Dagen derpå ble en heldig kunde eier av et terrinskaft til 3,75 kr, og en mann kunne pryde sitt slips med en nål til 1kr og 95 øre! To reparasjoner ble utført for en sum av 30 øre og 25 øre. Tre dagers virksomhet ga 455 kr i klingende mynt i kassaapparatet. Den første regnskapsprotokollen beretter om vellykkede og stadig stigende årsoppgjør. Selv ikke utbruddet av den første verdenskrig la noen demper på virksomheten. Kontantsalget ved årsoppgjøret i 1915 ble fastsatt til 97.183,98 kr. Ved årets slutt i 1916 var salget økt til kr 140.234,70 kr! Resultatoppgjøret i 1917 viste den svimlende beholdning på 201.700 kr! Bernhard Hansen drev ikke bare ordinært butikkutsalg. Han markerte seg også som produksjonsbedrift med blant annet leveranser til David Andersen AS.

Portrett av Bernhard Hansen (1878 - 1955) Fotograf H. Johannessen, Stavanger. Eier Astrid Markhus Hansen

I 1910 var et vell av virksomheter aktive i Forretningsgården. Foruten Bernhard Hansens gullsmedforretning kan nevnes Stavanger jernvareforretning, Lars Larsens manufakturforretning, Edvard Nøsens skredderforretning, fotograf Eides Atelier, Østervåg kinematografforretning og Claudius Olsens agenturforretning. Med andre ord rene datidens Arkaden!

I 1911 bestemte gullsmedmesteren at han ville utvide bedriften. Valget falt på en eiendom i byens gullsmedgate, nemlig Kirkegaten. Yrkesregisteret for Stavanger Adressebog for 1903 /04 viser fem andre gullsmeder i virksomhet videre inn i Kirkegatens løp. Ved auksjonsskjøte som ble tinglyst 3. mai 1911 ble han formell eier av

Kirkegaten 3 for den nette sum av 32.300 kr. Gammelt byggverk etter avdøde bokhandler Stenbergs eiendom ble revet, og i 1912 hadde byggherren Bernhard Hansen sørget for den nye «Centralgaardens» oppførelse med Georg J. Greve som arkitekt. Han ansatt ved Stavanger Cementvarefabrikks arkitektkontor. Bygget var i takt med tidens moderne jugendstil i en avdempet harmonisk form. Det kuppelprydete og svakt rundede karnappet over en buet hovedinngang og det avrundete hjørne mot sydvest ga et fornemt preg. Se figur.

Gullsmedvirksomheten foregikk nå i moderne lokaler. Flere andre firma fikk inngå leiekontrakter i eiendommen. Stavanger Telefonforretning AS fikk tilhold i fjerde etasjen, delvis i kjelleretasjen og loftsetasjen. I følge kontrakten sørget Gullsmed Bernhard Hansen i samråd med Stavanger Telefonforretning AS for å installere moderne innretninger som elektrisk lys, gassbluss, og sentraloppvarming. «Elevator» var under planlegging allerede fra starten, men skikkelig heis ble ikke installert før i 1947. Dette mangeårige leieforhold varte frem til 1937.

Fra 1913 inngikk også K. Opsangers Bok og Papirhandel leiekontrakt med Bernhard Hansen. Centralgaardens romslige lokaler ga også tilhold til legen Anders Smedsrud med sin unge familie, A. Sømmes Børskommissær, Hans Waages kontor, og kontorlokaler for overrettssakførerne Stangeland, M. Stavnem og Kittelsen. I 1916 hadde endog det Amerikanske Konsulat og «Rogalands Burou» tilhold i gården. Den unge driftsbestyrer Hroar Trebler og hustru

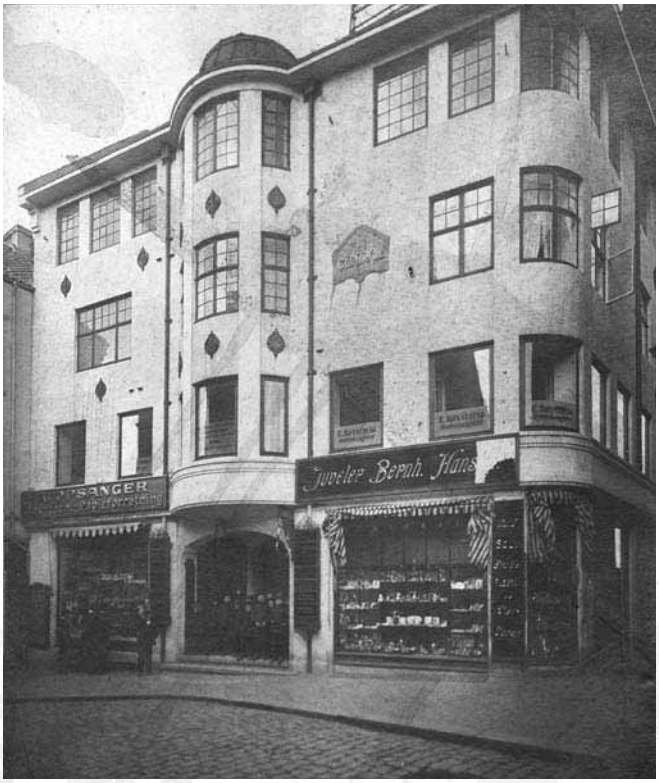

Centralgaarden, oppført 1912. Fotograf Jacobsen, Stavanger. Eier Astrid Markhus Hansen

Interiør hos gullsmed Bernhard Hansen AS. Fotograf Hakon Johannessen, Stavanger. Eier Astrid Markhus Hansen

Tordis fikk leie værelse mot å holde oppsyn med eiendommen.

Gullsmedmesterens privatbolig befant seg på daværende tidspunkt på Soltun i Hillevåg. I oktober 1907 inngikk ungkar Bernhard Hansen ekteskap med «pige» Fryda Emilie Bakke fra Stavanger. Hun var datter av inkassator Knud Bakke. En septemberdag 1908 ble datteren Emilie Fredrikke født, og den andre juli 1911 kom Bendix til verden mens familien bodde på Mosbakken. I mai 1920 kunne gullsmedmesteren og hans familie flytte inn i Admiral Cruysgate 9 på Storhaug.

I 1920 inngikk også Bernhard Hansen AS kontrakt med «opticus» Carl E. Buch om lokaler til to butikker og der til hørende kontorer. Optikerforretningen har fortsatt sine lokaler i bygningen rundt hjørnet mot Kirkegaten.

Som sin far ville sønnen Bendix gjøre karriere innen gullsmedbransjen. Han dro til Tyskland for å gå i lære. I juli 1932 avla han svenneprøven som bestod i å forarbeide en montert gull herrering med blodstein. «Disse karakterer blev bestemt: For prøvearbeidet Godt, for verktøiføring , håndferdighet og muntlig prøve Godt, for tegning Godt.» Prøvenemnda bestod av gullsmedene Martin Soma, Herluff Hansen og T. Andreassen.

Den unge gullsmed ville være selvstendig næringsdrivende som sin far. Rett før jul den 18. desember 1933 åpnet Bendix Hansen egen forretning i Birkelandsgaten 2 - 4 på Sandnes i Øglænds tidligere utstillingslokale for sykler. Virksomheten bestod av butikk og et «1ste klasses verksted». Bendix Hansen tilbød for salg bl.a. et sølvsmykke med forgylte «jæderperler» til tolv kroner i 1934. Populær salgsvare var også gullkors i rødt gull med fem jærperler. På baksiden kunne man få gravert inn navn og dato. Vekten på smykket var vel 2,5 gram.

I mellomkrigstiden ble håndsmidde skjeer, store skåler, fat og brett populære gaveideer. I Bendix Hansens tid ble egenproduksjonen mindre. Han la mer vekt på kjøp fra norske leverandører.

Rett før okkupasjonen av Norge i 1940 ga den aldrende far sin sønn «gullkniven» på strupen hvor han oppfordret sin sønn til å overta forretningen i Kirkegaten. Bendix Hansen solgte sin bedrift i Sandnes til gullsmedfirma Otteren, og han ble dermed medeier hos faren.

Personalet i krigsårene bestod av far og sønn Hansen, Tore Thorsen, Inge M. Tendeland, Johan Jakobsen og Ludvig Bø. Maria Pedersen var emaljør og Margot Særvoll var også en del av butikkbetjeningen. Til tross for vanskelige tider var produksjonen stor i bedriften. Salget bestod av sølvbestikk, bunadssølv, emaljeskjeer og nåler. Tilgangen på sølv var vanskelig. Som erstatning ble det vesentlig bruk av legeringen Tambak – en slags kobberlegering. Mye av virksomheten bestod også av reparasjonsarbeider. Gullsmedene var ofte tilbakeholdne på yrkeshemmeligheter! Dette brev fra Max Johansons Eftf. A/S fra januar 1942 til Bernhard Hansen A/S beskrev følgende:

«I besvarelse av Deres brev av 12.ds. skal jeg gi Dem en opskrift på hva De spør om men denne skal De beholde for Dem selv og ikke meddele andre.- De skal ta lut og blande med litt vann og tromle kulene med dette en dags tid. Derefter slås luten bort og De tromler med rent vann til kulene og tromlen er helt rene. Når De så skal blande nytt såpevann, må De kun bruke kokt vann hertil.- Godt nytt år! Ærbødigst pr. pr. Max Johansons Eftf. A/S»

Ved inngangen til 1950 tallet gikk Bernhard Hansen senior av for aldersgrensen. Men tredje generasjon gjorde sitt inntog da Bendix sønn ,Bernhard junior, hadde avsluttet sin utdannelse i London. Junior la dermed grunnlaget for en femti år lang karriere i familiefirmaet!

Trenden ut over 1950 og 60 tallet var store syntetiske fargesteiner i smykker. Vaser og lysestaker var også in i tiden, og mye emaljearbeider. Leverandørene var helst norske grossister. I verkstedet på loftet skulle emaljen forgylles. Dampen fra flytende cyankalium i en kokende gryte med gass tilsatt luktstoff kunne være farlig, så sikkerheten omkring arbeidet var ikke den beste! Til alt hell forble ingen av personalet utsatt for ulykker. De to herrer Bernhard Hansen og Tore Thorsen humrer over minnene og bedyrer at de sannsynligvis ble immune mot cyankalium!

I 1970 årene skjedde en vesentlig import av smykker. Skjeer og vaser var etterspurte salgsartikler. Lapponia-smykker ble svært populære i første halvdel av 1980 tallet. Bernhard Hansen AS importerte fra finske Lapponia, og etter at «Finske dager» var avsluttet ble det solgt mer Lapponia – smykker i Stavanger enn i hele Holland i følge en importør derfra. Bedriften la nå mer vekt på varer som ble kjøpt opp på messer i utlandet.

Gullsmedmester Bendix Hansen gikk av for aldersgrensen i 1980. Bernhard Hansen junior ledet forretningen frem til ny generasjon innen familien kunne overta firmaet. Sønnen Bernhard Markhus Hansen tok utdanning som gemolog , dvs som diamant- og steinspesialist. Han ledet bedriften fra ca 1992 til 1999. Han er nå bosatt i Guatemala.

Daglig leder siden 1999 er søsteren Astrid Markhus Hansen. Før hun overtok ledelsen drev hun verkstedet. Hun tok sin gullsmedutdannelse i København og Oslo. Hennes utdannelse innen kunsthistorie har også vist seg å være verdifull for virksomheten i firmaet.

For tre år siden? vant hun Norges Gullsmedforbunds designkonkurranse. Da fjorårets Miss Norway Helene Traasavik fra Egersund skulle representere Norge i Miss World i Thailand, måtte alle missene bringe med seg en nasjonalgave fra hjemlandet. Norges representasjonsgave falt på Astrid Hansens sølvnål «Northern Light».

Denne ble solgt på en auksjon der nede til førti tusen kroner.

Gullsmed Bernhard Hansen AS vil fortsette med innkjøp av merkevarer fra utlandet, men i følge daglig leder Astrid Hansen satses det nå mer mot egen produksjon. Norske gullsmedbedrifter merker stort konkurranseaspekt i produksjonen på grunn av billigimport fra asiatiske land. I dag er det få norske leverandører i motsetning til tidligere på grunn av høye kostnader. Trenden går mot at norske gullsmedbedrifter satser på etablering i det asiatiske markedet, men at bevaring av europeisk kvalitetsstandard skal sikres.

Firmaet har tidligere markert sine jubileer hvert tiende år siden 50 årsdagen i 1956. Forhåpentligvis vil forretningen vare aktiv i byens næringsliv i mange år fremover etter hundre års virksomhet.

Kommunegård/Bispegård/Hotell/Brannstasjon

Av Gunnar A. Skadberg

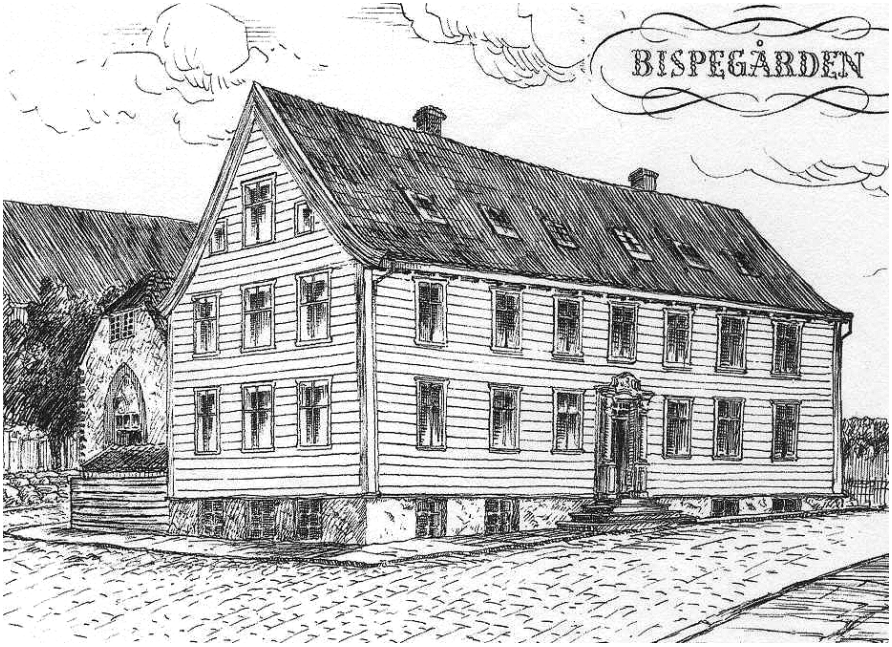

Biskopen i Stavanger hadde i den katolske perioden behov for hjelp fra mange geistlige for å kunne utføre sine plikter og for å betjene alle altrene i Domkirken og lede tidebønner og synge de liturgiske leddene under messer i kirken. Disse geistlige fungerte som en slags hjelpeprester og diakoner underlagt biskopen. Korsbrødrene eller kannikene het prestene som gjorde tjeneste i Domkirken og som dannet konventet eller domkapitlet – bispens råd. At de også kaltes korsbrødre skyldtes deres faste plass i kirkens kor under gudstjenestemessene. Kantorene kaltes de av dem som ledet den flerstemmige sangen under gudstjenesten, og vicarii var kanniker som betjente sidealterne i kirken.

Kannikene hadde husvære i Kommunegården som lå på dagens Domkirkeplass like nord for Domkirken. Der styrte de gård og grunn og forvaltet de verdier som ble betalt i avgifter til deres underhold fra bøndene i bispedømmet. Kannikene bodde i dette huset og spiste ved et felles bord (mensa communis). Flere av kannikene eide også gårder i eller ved byen. Vi hører f.eks. om kannik Ingemund som hadde sin gård på Skagen i Stavanger.

I 1298 fikk korsbrødrene en eiendom av hertug Håkon som strakte seg fra Kommunegården og ned mot Skolebekken (Klubbgaten).

Kannikene levde på mange måter som munker, men uten å avlegge noe munke-

løfte. De måtte strengt følge den kanoniske rett eller kirkelovene. Noen av kannikene fungerte som biskopens notarier eller sekretærer mens andre tok seg av økonomiske anliggender i bispedømmet.. Andre igjen betjente kirkene i byens omegn, som f.eks. middelalderkirken på Madla. Kannikene ved Domkirken var trolig ti eller tolv i tallet, og de har fått sine symbolske steinhoder under det tredelte gotiske vinduet på østfronten av kirken. Kannikene hadde også i oppgave å peke ut den nye biskopen, og ofte valgte de en av sine egne som byens nye biskop. Kannikenes forstander bar tittelen erkediakon.

I Kommunegården var det setestue der det bl.a. ble forhandlet om proventkjøp (folk som kjøpte seg underhold hos kannikene for resten av sin levetid mot at kannikene fikk gaver i form av gårdparter eller annet gods. I Kommunegården hadde kannikene felles spisesal med proventfolkene, og ølet som ble drukket til maten, ble tilberedt i «steikehuset» som tilhørte Kommunegården for deretter å bli lagret i korsbrødrenes kjeller. I Kommunegården oppbevarte korsbrødrene sitt lager av avgiftsvarer fra de gårdene de hadde inntekter av. Avgiftsvarene ble betalt i naturalia.

Det er ikke så mange detaljer vi har om livet i Kommunegården, men i boka «Brev til Paven» som forfatterne Torstein Jørgensen og Gastone Saletnich ga ut i 1999 kommer vi dem noe nærmere. Der kan vi bl.a. lese en suplikk som kannik Torgils Amundsson skrev på latin våren 1525 som i oversettelse lyder slik:

«Torgils Amundsson, prest fra Stavanger bispedømme, forklarer at han en gang, nemlig onsdag sist 8. februar, rolig og fredfullt hadde spist middag med et større antall ærlige personer, både prester og lekfolk, menn og kvinner, under gjestebudet for den salig Jomfru Marias kirkemessedag, et gjestebud hos kannikene i byen Stavanger.»

8. februar var Mariakirkens innvielsesdag, og den ble feiret i Stavanger hvert år ved at Mariamenighetens (Mariakirken) lemmer først møtte til gudstjeneste i kirken. Deretter var det fest i Kommunegården.

Ut på kvelden 8. februar 1525 hadde Torgils brutt opp fra sitt bord, reist seg og gått bort til en av byens skomakere som han hadde noe usnakket med. Torgils kom da i krangel med et par andre menn ved skomakerens bord som ikke ville dele bordplass med kanniken av en eller annen grunn. Torgils hadde også promille i blodet og var ikke innstilt på å vende det andre kinn til sånn uten videre. Han sa at han hadde lov til å sitte hvor han ville i kannikenes egen gård. Krangelen utviklet seg til håndgemeng, og det endte ikke bedre enn at Torgils traff en mann som het Peter i hodet med et sverd slik at skomakerens venn døde av skadene.

Her følger et utdrag av det svaret Torgils mottok fra pavestolen datert Roma 14. juli 1525 der han får innvilget sin avlatssøknad for den store syn han har begått og som han angrer dypt. (Hentet fra boka «Brevet til paven»):

«Torgils Amundsson prest fra Stavanger bispedømme, forklarer at han en gang på en tirsdag sist 8. februar; satt rolig og fredfullt til bords og spiste middag med et større antall ærlige prester og lekfolk, menn og kvinner, i kannikenes hus i byen Stavanger. Da hendte det at han gikk over til nabobordet for å sitte sammen med en skomaker som han kjente og var venn med. Men en av de andre som satt ved dette bordet, som hette Olav Aulicus og som satt på andre siden av skomakeren, begynte da å slenge aggressive bemerkninger mot Torgils, uten annen grunn enn at han ikke ville ha flere prester ved bordet. Torgils svarte at han kunne sitte hvor han ville siden han som kannik eide minst en av husets fire vegger; hvorpå Olav, i stedet for å roe seg ned, la ondt til ondt og fortsatte å komme med truende ord mot Torgils. Sistnevnte tenkte på det Olav sa, og antok at han ville komme til å angripe og slå ham, så han kom til at det var bedre å være føre var. Han tok derfor en stein og slo Olav lett i hodet.

Del av museets modell av byen i 1810. Bispegården til venstre for Mariakirken.

En venn av Olav, ved navn Peter, ble da så sint at han dro til Torgils med en krigshammer av jern, traff ham i siden, spjæret opp hans tredobbelte drakt og forårsaket at det kom en del blod. Da den sårede, som i dette øyeblikk helt mistet selvkontrollen, så Olav flyktende ut av døren, satte han etter, men uten å nå nevnte Peter som nettopp hadde såret ham. For å forsvare seg, siden han antok at han nå ville få enda mer juling enn det såret han alt hadde fått, og siden han nå var ute av stand til å stagge de primærimpulser som ligger utenfor menneskelig kontroll, slo han og såret Peter, som etter truslene fra ham å dømme ville komme til å drepe ham eller i det minste skade ham. Han slo ham derfor med et sverd i hodet. Og på grunn av dette slaget, eller på grunn av hans egen eller doktorens forsømmelser; døde Peter etter Guds vilje etter fem dager.»

Supplikken eller brevet fra Torgils til paven hadde altså til hensikt å få avlat fra den alvorlige synd han hadde begått. Og i juli 1525 fikk kanniken sin søknad innvilget. Presten Torgils må også ha blitt tatt til nåde igjen, ja, en så håndfast mann kunne faktisk nyttes til større kirkelige oppgaver. I 1530 finner vi ham i alle fall som abbed på Utstein kloster – et kloster som ble ranet både før og etter at Torgils overtok som abbed.

En tid etter reformasjonens innføring i 1537 opphørte ordningen med å ha kanniker ved domkirkene, og Kommunegården ble stående tom og til forfall. Allerede i 1570 klaget kannikene over at Kommunegården var fratatt dem og lå til forfalls. I 1571 stod bare steinmurene igjen etter Stavangers gamle Kommunegård. Da ga kong Frederik II denne eiendommen til Jørgen Erichssøn som ble utnevnt til biskop i Stavanger dette året – samtidig som lensherre Henrik Brochenhus ble beordret å bygge superintendentens nye våning. Lensherren lot være å utføre ordren da han ikke kunne se at lenet hadde råd til den omkostningen dette nybygget ville representere. Biskopen ga seg ikke så lett, og i 1579 fikk han privat skjøte for seg og sine arvinger på «den Grund og Ejendom, hvor Kommuneret udi fordum Tid stod paa» og gikk deretter i gang med å sette seg opp ny bispebolig på den såkalte St. Annes grunn.

Huset til Jørgen Erichssønn var en ene-

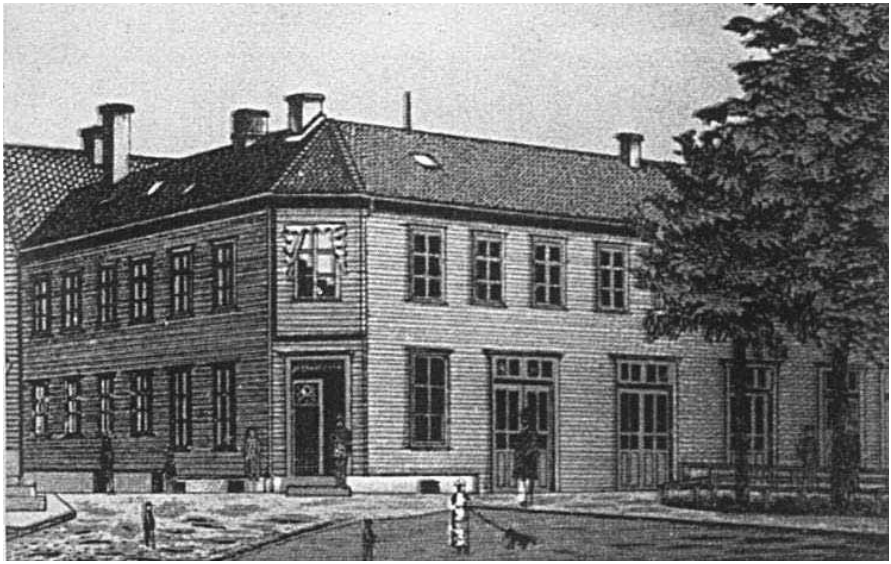

«Herberger Olsens hus»

tasjes trebygning. På sørsiden mot Domkirken lå biskopens kålhage. Biskop Lauritz Claussen Schaboe (Scavenius) overtok Jørgen Erichssønns bispebolig i 1605, og fra 1627 overtok Thomas Wegner bispeboligen på Domkirkeplassen.

I 1633 ble bispeboligen på St. Annes grunn ødelagt av brann, men biskop Wegner fikk reist den igjen noen år seinere. I 1678 solgte biskop Wegners arvinger eiendommen nord for Domkirken til residerende kapellan i Domkirken fra 1664 til 1680, Hr. Kristen Nilsen Sæby. (Fra 1654-1680 var han også kirkeverge i Randaberg.) Byfogd Jens Andreas Guldberg (byfogd 1776-1792) og byfogd Oluf Andreeas Løwold (byfogd 1792-1827) bodde i et hus som lå på toppen av dagens Kongsgårdbakke, men deres hage strakte seg like opp til St. Annes grunn, forteller byens historiske kilder.

Siden bodde Domkirkens sogneprest på St. Annes grunn. I andre halvdel av 1700-tallet fikk lagmann Hans Knoph overta St. Annes grunn. I 1787 solgte han sin eiendom til lagmann Jacob Hveding for 650 riksdaler. Det var Hveding som fikk Laugmannsgaten oppkalt etter seg.

I 1810 fikk Det Stavangerske Klubbselskab overta eiendommen til den gamle Kommunegården for 2000 riksdaler. Klubben brukte huset som selskapslokale i 30 år framover.

I 1841 kjøpte beverter Samuel Olsen (født på Kongsberg i 1804 og med borgerskap som hotellvert og herbergerer i Stavanger fra 1841) bygningen og innredet hotellværelser og restaurasjonslokaler i huset. Hotel du Nord ble navnet på byens første hotell.

I 1851 kjøpte Samuel Olsen et gårdsbruk på Våland av Tønnes Olsen Ullenhoug for 1900 spesidaler. På Våland satte Olsen seg opp et herskapelig bolighus med seinere adresse Bernhard Hansons gate 6. I 1865 bodde Olsen på Våland sammen med kona Anna Marie Olsdatter, født i Sandsvær i 1804 og døtrene Sofie (21) og Hanna (21) – samt «stuepige» Anna Tomassen (28) fra Findås, «fjøspige» Christine Tollagsen (20) fra Vanse, «gårdskarl» Sivert Rasmus-

sen (24) fra Lunde og «Ærindsgut» Bertel Omundsen (16) fra Stavanger. Olsen hadde en hest og dyrket dette året rug og poteter på sin eiendom på Våland, der det blir påstått at han fortsatt romsterer i mørke netter. Samuel Olsen var samfunnsengasjert og på 1850-tallet satt han som representant i bystyret.. I samme periode var han assistent for branninspektøren Felthuus i Stavanger.

Samme år som Olsen kjøpte sitt gårdsbruk på Våland kjøpte han også løkke 3 på Egenes av ovennevnte Tønnes Olsen Ullenhoug. Tunet for denne løkken lå i krysset Løkkeveien/Eiganesveien, der Eiganesveien 3 fortsatt befinner seg. Både løkken på Egenes og bruket på Våland ble solgt til Peter B. Juel i 1874. Juel betalte 3600 spesidaler for Våland-eiendommen.

I 1856 fikk Stavanger Sparekasse leie lokaler i «Herbergerer Olsens hus» i Kongsgate 6, og i 1860 fikk Olsen 40 spesidaler av kommunen for å leie ut lokaler i sitt hotell til navigasjonseksamen ved sjømannskolen. I 1864 flyttet Sparekassen inn i nye lokaler ved Torget.

Olsens storslagne stil ble etter hvert for mye for hans pengepung, og i 1874 gikk han konkurs, og allerede året etter hadde han forlatt byen sammen med sin familie. Skipper Johannes Wisnæs (født i Kragerø i 1818) overtok da Kongsgate 6, Kommunegården. Han flyttet ikke inn i den gamle bygården sammen med kona Karen (født i Stavanger i 1824 og datteren Albertine på 11 å), men ble boende til leie hos handelsmann og konstabel Rasmus Øksnevad i Olavskleven 17. Noe fart på hotellet fikk ikke den gamle skipperen, for allerede i 1875 finner vi nye beboere i Kongsgate 6.

Og neste eier av hotellet var brennevinshandler og handelsmann Johannes Olsen (født i Sauda i 1821). Han drev hotellet videre fram til 1882 sammen med kona Inger (født på Rennesøy i 1822). Ekteparet Olsen hadde i 1875 disse barna boende hjemme: Oluf (født i Stavanger i 1856, kontorist), Johanne (1859), Johan Westfal (1860), Ingvald Eilert Andreas (1863) og Anna Gurine (1865). Tjenerskapet bestod av husjomfru Hanna Endresen (1852, Stavanger), tjenestepike Marthe Pedersen (1845, Avaldsnes) og tjener Adolf Michalsen (1859, Håland).

Som leieboere i huset hadde familien Olsen skreddermester Enoch Knudsen (1845, Håland) og han tjenestepike Elisabeth Olava Lorentzen fra Høyland (1850). Bokbinder Jonas Bull (1851, Time) og hans kone Ingeborg 1852, Stavanger) leide også husvære på Domkirkeplassen i 1875. Det samme gjorde res. kap. Johan Ernst Welhaven i St. Petri (1818, Bergen) og hans husvære som bestod av kona Anthone Johanne Holmboe (1827, Tromsø), og barna Johan Ernst (1852, Tromsø – styrmann), Georg Fredrik, (matros, 1854, Målselv), Anne Rasch (1856, Målselv), Anthone Ernestine Johanne (1859, Målselv), Johanne Andrea (1860, Målselv), Johan Sebastian Cammermeyer (1862, Stavanger) og Pauline Eleonora (1867, Stavanger). Tjenestepike i prestefamilien var Gurine Olsdatter (1854, Stavanger). I 1875 bodde det altså 24 mennesker i Kongsgate 6.

Teatersalongen i andre etasje i dette huset ble kalt «Johnsa-salen» mens Johannes Olsen residerte der. I denne salen opptrådet stavangermann Olaus Olsens danske teatertrupp fra omkring 1880. Olsen hadde fått tillatelse til å oppføre stykker av Ibsen «alle andre steder enn i Bergen og Kristiania». Olsen hadde også Shakespeare på sitt repertoar.

I 1882 ble Hotel du Nord kjøpt av Stavanger Brennevinssamlag som raskt overførte eiendommen til Stavanger kommune for halv pris mot at byens brannvakt fikk lokaler i bygningen. Bygningen rommet også lokaler for politi, byingeniør, formannskap, kemner og fattigforstander i noen år.

På slutten av 1800-tallet lå Hestetorget utenfor denne bygningen. på markedsdagen i slutten av oktober foregikk det livlig handel med hester på denne plassen som i dag kalles Domkirkeplassen.

I 1894-95 ble «Klubbongjen» leid ut til

Sylvia Krag som drev sigarforretning i første etasje. Hun var den første kvinnen i Stavanger som torde sykle med bukser! I dette annekset til brannvakten fikk bøssemaker Frislid leie lokaler i 1896. I andre etasje bodde brannmester Isaksen (far til forfatteren av «Maktå på Straen, Leif Isaksen). På den siden av huset som vendte mot Ødegaards forretning, bodde sjefen på brannsprøyten «Nøk» og den første disponenten på Rosenberg, Knud Zimmer, som siden ble teknisk direktør i Bergenske Dampskipsselskap. Politikammeret disponerte også over tre-fire rom i dette huset en tid. Mot Falcks hus lå fattigkontoret der fattigforstander Ole Omdahl ble myrdet 27. juli 1888.

Byens første vannverk ble anlagt fra Mosvatnet i 1865. I 1894-95 ble det anlagt basseng til et høyttrykksvannverk ved Vålandspibå slik at også de høyereliggende bydelene fikk drikkevann – og slik at brannmennene fikk trykk på sine sprøyter i tilfelle brann. Vann ble først pumpet opp til Vålanspibå via bibrannstasjonen ved inngangen til Stavanger Sykehus.

I 1957 ble bygningen på Domkirkeplassen revet for å gi plass til den nye Hetland Sparebank. Brannvakten var året før blitt flyttet til nye lokaler på Lagårdsveien.

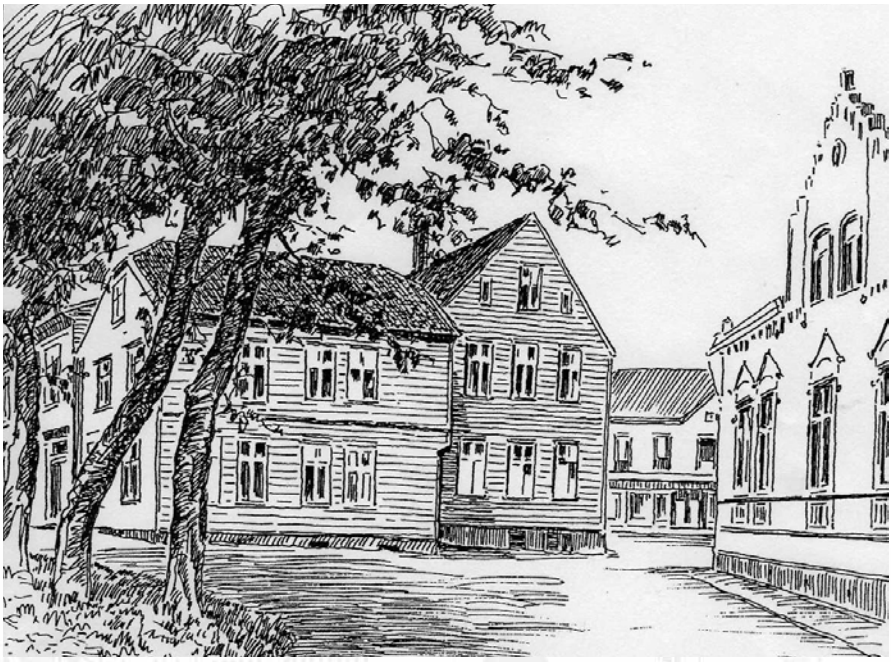

DOMKIRKEPLASSEN CA 1900 (Tegning: Gunnar Wareberg)
Denne tegningen viser Domkirkeplassen ca 1900. Huset til høyre tilhørte skipsreder Thomas Scheen Falck (siden overtok Norges bank denne tomten). I bakgrunnen ser vi Henrik Ødegaards forretningslokaler i et hus som fogd Søren Daniel Schiøtz hadde eid fra 1826 og nyttet som forsamlingslokale for brødremenigheten i byen. Så følger brannvaktens lokaler i den tidligere bispeboligen fra Jørgen Erichssøns tid og seinere nyttet av Hotel du Nord. Bygningen til venstre tilhørte brannvaktkomplekset og ble kalt for «Klubbongjen» siden det var nabo til «Klubben»s lokale der Handelens Hus siden ble reist.

Foto fra 1910.

Frederik Garman:
En skuespillers opplevelser
(Opplevelser i forbindelse med en teaterforestilling i Hotel du Nord i 1878.)

Sommeren 1878 gjæstede vi altsaa i mai og juni i misjonens gode by. Stavanger har jo senere skaffet sig et noksaa pent og vel indrettet teater, men hvad staden dengang havde at byde paa i saa henseende, var mere end tarveligt, – det vil sige rædselsfuldt! Det var «teatret» i Hotel du Nord, som eides av den senere afdøde hotelvært Wisnæs, den pudsige Wisnæs med alle sine mangfoldige indfald og ideer.

Ja, – naar jeg tænker paa det nu – er det mig igrunden ufatteligt, hvordan autoriteterne idetheletaget kunde tillade, at der blev givet forestillinger i et saadant lokale. En aflang sal, med plads for vel en 400 mennesker, i anden etage, med vinduer paa den ene side, hel væg paa den anden og helt i salens baggrund en eneste, trang udgang til en trætrappe, som ovenikjøbet gik i ret vinkel. Om der for alvor engang var ubrudt ild i denne indelukkede kasse under en forestilling, ville man simpelthen enten være blevet klemt eller trampet ihjel i trængselen ved udgangen, eller man var blit et offer for luerne.

Og en aften, under vore forestillinger, var det virkelig paa et hængende haar, at en saa fryktelig katastrofe kunde ha indtruffet.

Vi skulde denne aften opføre «Samfundets Støtter», hvori jeg spillede Rummel. Wichstrøm havde gjort sig utrolig møie med at skaffe skuespillet en saa virkningsfuld opsætning, som muligt, med de latterligt primitive kulisser og «lokale» forholde forøvrigt, som denne Lilliput-scene bød paa. Og saa havde han gjort et arrangement – for at hjælpe paa lysvirkningen i baggrundsdekorationen – der kanskje ikke var saa helt forsigtigt.

De fleste vil erindre det sædvanlige, af Ibsen selv foreskrevne scenearrangement i dramaets første akt. Scenen forestiller dagligstuen hos konsul Bernick. Udenfor, paa verandaen løber Olaf frem og tilbage og skyder med sin nye bue, medens adjunkt Rørlund læser høit for de missionsstrikkende og thevandsdrikkende damer, og man inde på konsulens kontor, ved siden

af stuen tilhøire, kjækler om det prosjekterede jernbaneanlæg.

Gjennem de høie vinduer ser man ud over byen og havnen, som ligger i eftermiddagssolen under os.

Med en bare nogenlunde anstændig scene tilhjælp, hører jo et arrangement som dette ikke til de i nogen henseende vanskelige. Men her var det minsandten ikke saa let, for vi havde jo ikke plads næsten til noenting. Bag scenen laa der et lidet værelse, som ellers tjente til paaklædningsrum for selskabets damer. Dette blev for andledningen rømmet, og stykkets baggrundsdekoration anbragt tvers over døren og den ydre væg til værelset. Men etsteds maate jo de kjære damer gjøre af sit tøi, og i den anledning blev der i kulissen tilvenstre, i den trange gang mellem stuedekorationens bagvæg og væggen til det netop omtalte værelse, sat op etslags klædeshænger, som fra øverst til nederst nu var optatt af damernes garderobe.

Alt dette kunde været bra nok, men saa kom det fatale. For at forhøie lysvirkningen af fonddekorationen, var der i den samme trange mellemgang, men saaledes at de ikke kunde sees fra tilskuerpladsen, stillet op paa smaaborde, – saavidt jeg erindrer, – tre lamper, deriblant paa et lidet rundt bord, en temmelig stor, høi stærk lysende salonlampe. Den tilsigtede virkning af dette arrangement blev ogsaa opnaaet. Det hele saa saa udmærket ud, og der faldt stormende applaus for dekorationen, straks da tæppet gik op. Det er sandt, og det maa ikke glemmes, at huset var utdsolgt til sidste plads og det fremmødte publikum, byens allerbedste, mest bereiste og mest kunstintersserede. Men paa denne scene, hvor man jo ellers altid var belavet paa, i ordets egentligste forstand at maatte ta sin fantasi tilhjælp, naar programmet fortalte, at handlingen foregikk i de og de pragtfulde eller romantiske omgivelser, var et saa smukt og virkelig effektfuldt dekorativt udstyr som det, vi ved hjælp af de førnævnte kunster havde faaet istand, noget saa overraskende nyt, at publikums hænder uvilkaarlig maatte komme i bevægelse.

Wichstrøm, som den egentlige deus ex machina, gik selv straalende som en liden salonlampe omkring og gned fornøiet hænderne. Men ak, hans glæde skulde faa en saare brat ende.

Spillet var saavidt begyndt. Bernt Johannessen som adjunkt Rørlund – (i parentes bemærket vistnok den bedste Rørlund, vi har seet!) – holdt netop sin bevægelige prædiken om hvor godt vi havde det herhjemme i modsætning til al den moralske pestsmitte i de store samfund derude. Og damekredsen skuede op til sin læremester, sukkende med from tilbedelse i øine og miner.

Ude i den trange mellemgang stod Halvorsen, Kavli og jeg, - som altsaa spillede Rummel. Og frem og tilbage saa hun kunde sees indenfra gjennem glasdøren, løb frk. Polusen som Olaf med sin bue. Trangt var der omkring hende, – saa hun var i høi grad at undskylde! Nok er det, med engang hørtes der et vældigt brag af noget tungt, som ramlede i gulvet, og klirren af glas, som gik iknas. Hun var kommet til at puffe til bordet med den store salonlampe paa. Og denne var faldt lige ind under damernes klædeshænger.

I et eneste nu havde den udflydende petroleum tat ild og den forplantet sig op i damernes lette sommergarderobe. Det flammede altsammen i en vældig lue helt op i taget. Situationen saa et øieblik skrækindgydende ud, og det havde i virkeligheden ogsaa bare været et øieblik om at gjøre, – forat der her kanskje skulde udspillet sig et af disse rædselsdramaer, som lettere lar sig tænke end beskrive i ord.

Jeg tør paastaa, og kan forresten ogsaa faa det dokumenteret, at det væsenligt var Halvorsens og mit værk, at det hele aligevel løb heldigt af. Hurtigere end dette kan nedtegnes, styrtede vi os over den brændende kledeshænger og sled alt tøiet ned i en hylende fart, slængte det i en brændende og osende bunke paa gulvet og til at traakke

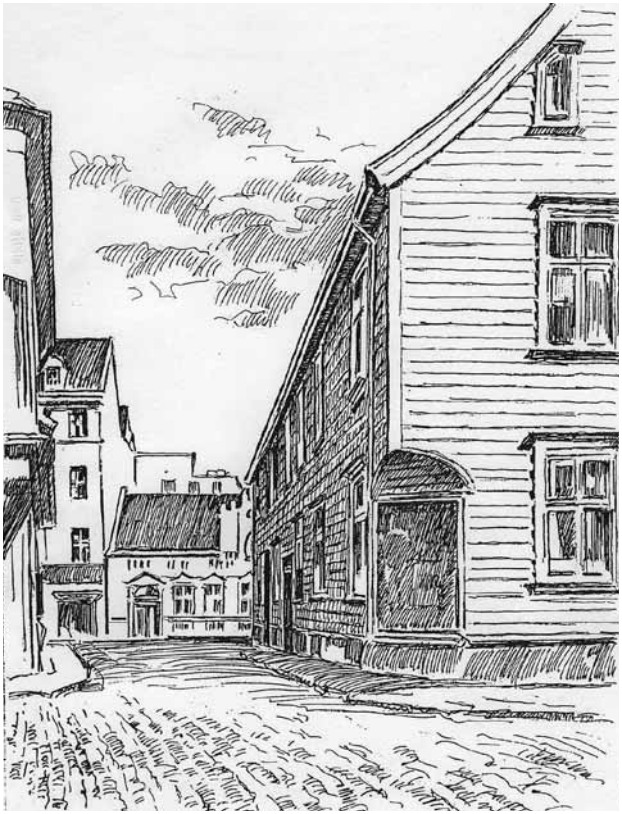

Denne tegningen av Gunnar Wareberg viser nordsiden av den gamle bispeboligen eller superintendantboligen som stod på Domkirkeplassen. Seinere holdt blant annet Det Stavangerske Klubbselskap, Hotell du Nord og kommunalt «Kombihus» med politikammer, brannvakt, fattigforstanderkontor til i denne bygningen. (I kjelleren var det forresten en tid også en smie.) I bakgrunnen skimter vi Ths. S, Falchs enebolig i mur – en bygning som siden ble erstattet av Norges Banks bygg.

paa det med en ihærdighed, somom det skulde laves brøddeig af det. Andre kom til med tæpper og det første det bedste, de havde forhaanden, – og lidt efter var den truende ildebrand lykkeligen kvalt udi sin fødsel, uden at brandvæsenet havde behøvet at spandere saameget som en eneste draabe «udaf Mosavatne sine klare bølger» paa os.

Nede i den fulstappede «salon» var der selvfølgelig blit en stærk forskrækkelse, idetsamme ilden saa uforvarende og saa voldsomt blussede iveiret. Det skulde ogsaa efter alles udtalelser ha tat sig temmelig uhyggeligt ud. Endel af publikum, – navnlig af damerne – begyndte, som rimeligt kunde være, at reise paa sig, men blev af en række herrer, ældre og yngre, der straks organiserede sig som ordenspoliti, holdt tilbage paa sine pladse med energiske tilraab: «Sid stille!» «Bliv siddende! ... Sid bare rolig!» og lignende. Og saa blev folk siddende. Ingen besvimelser, ingen hysteriske skrig! Det skal siges til de Stavangers pris ved denne anledning, at et mere koldblodigt og behersket publikum skal man kanske kunne lede efter. I Paris vilde sandsynligvis folk ved en slig anledning ha styrtet over hinanden hals over hode, – som f.eks. ved den bazarbranden, vi kan huske her for et par aar tilbage, da gloirens parfûrmerede sønner trampede kvinder og børn under sine lakerede støvlehæle og slog dem brutalt i gulvet for at redde sit eget feige skind.

Takket være, ikke alene de raske sluk-

ningsforanstaltninger af os bag kulisserne, men ogsaa publikums værdige holdning, endte det hele nu uden nogen nævneværdig forstyrrelse. Kun var det gaaet ilde ud over en hel del, navnlig altsaa af damernes garderobe, som for sikkerheds skyld, vel gjennemblødt med vand.

En mand af brandpublikum begyndte at bli uroligt og kom styrtede op paa et lidet galleri, som var opført i baggrunden af teatersalonen.

Og derfra ropte han ned i salen til publikum: «Dokker trenge slett ikkje te´ aa vera bange! La det bare brenna! – Det hørre te stykke!»

Naa, det gjorde det jo altsaa ikke. Men, det kan hænde, at denne «oplysning» alligevel bidrog til at berolige stemningen hos den mindre literaturkyndige del af publikum. Og at den saaledes alligevel gjordes in nytte.

«Nei, naa faar du – pigadø – ikke mere idag! Se her, tag og drikk! Og giv ogsaa dine kameler at drikke! Skaal!»

« – Skaal!»

Anvendelse av tomten til den gamle brannvakten på domkirkeplassen

1) Kommunegård for kannikene ved Domkirken ca 1200-1537 (da den var forfalt)
2) Bispebolig (Jørgen Erichssønn, Lauritz Claussen Schaboe, Thomas Wegner 1574-1654 (huset brant ned i 1633, men Wegner bygde det opp igjen.)
3) Prestebolig for prester ved Domkirken 1654-1783
4) Lagmannsbolig (Knoph og Hveding) 1783-1810
5) Det Stavangerske Klubbsselskab 1810-1841
6) Hotel du Nord, Samuel Olsen, Johannes Wisnæs og Johannes Olsen
7) Brændevinssamlaget 1882-1883
8) Stavanger kommune (brannvakt, politikammer, byingeniør, formannskapslokaler, kemner, fattigforstander) 1883-1957
9) Revet for å gi plass til Hetland Sparebank (Siden Stavanger Sparekasse) 1957

Adresser

For å lette arbeidet med medlemskartoteket
oppfordres alle som skifter adresse til å gi beskjed til foreningen.
Det samme gjelder hvis noen får ny mail adresse.

Beskjed bes gitt til:
Harald Sig. Pedersen, Grytningskroken 4, 4041 Hafrsfjord,
tel.: 51 55 61 99, pede7@online.no

Medlemsoversikt 2007

AGER-HANSSEN BJØRG
ALFSEN ASLAUG OG ALF W
ANDERSEN EIVIND
ANDREASSEN ELI
ANKERHEIM BRYNJULF OG MARIT NYGAARD
ASKE MAGNOR
AUSTAD LIV BLIX
BACHE BJØRN
BANG-ANDERSEN ELLEN HAGELSTEEN OG SVEINUNG
BARKVED HULDEBORG
BARSTAD ALBERT
BASTIANSEN HARD OLAV
BARSTAD BERIT
BENDIKSEN ELLEN MARIT OG SVEINUNG
BERG ANNE MARIE FLATHEIM OG NILS PETTER
BERG INGEBORG OG OLAV
BERG MARIANNE GJEFLE OG JAN FREDRIK
BERGESEN BITTEN
BERGESEN HELGE OLE
BERGSAGEL ERIK RØNNING
BERGSGARD UNNLEIV
BERK KIRSTEN MINDESTRØMMEN
BETHUELSEN SIGVE
BJANDER SIDSEL OG KNUD
BJELLAND SIGRUN
BJERGA JOHN SIGMUND
BJORDAL ELISABETH
BJØRHEIM SIGVE
BJØRKELUND BJØRG OG HENRY
BJØRNTVEDT HELENE
BOHNE FREDRIK
BORGENVIK NORUNN
BRANDAL ABIGAEL OG WILLIAM
BREKKE KIRSTEN OG TRYGVE
BRU ANDERS
BRU PER REIDAR
BRUSET TONE OG OLAV
BUCKLE INGEBORG OG DOUGLAS
BULL-NJAA ANNE-MARIE
BYARKIVET STAVANGER V/ BODIL WOLD JOHNSEN
BYBERG LIV SLETTEMOEN
BÆRHEIM MORTEN
BØRRESEN THORA
BAASLAND ERNST
CHRISTIANSEN HANS CHRISTIAN
CHRISTIANSEN JAN
CHRISTIANSEN MARTHIN GUNNAR
DAGSLAND DAGRUN OG INGVAR
DAHLE NINI
DALVA MATHILDE J
DAMBO ERIK
DIRDAL BJØRN
DIRDAL JONE
EIA SVEIN
EIDE JOHAN
EIK EGIL
EIK ØYVIND
FORGAARD LIV EIK OG ROLF
EIKEBERG HÅKON
EIKEN NINA
EIKILL EDVARD
ELDØEN BORGHILD
ELLEFSEN PÅL MEIER
ELLINGSEN ALF
EMILSEN OTTO
EMILSEN SIGNE
ENDRESEN BERNT EMIL
ENDRESEN HARALD
ENDRESEN HELGE J
ENDRESEN KJELL
ERDAL AUDUN
ERIKSEN LEIF
ERLAND MAGNE
ESPEDAL ANNE L. OG HARALD
ESPEDAL ASLAUG OG INGVALD
ESPELAND AUDUN
FERDINANDSEN JAN
FISKÅ HILDEGUNN
FJELD CAROLYN
FJERMESTAD BJARNE
FJERMESTAD LIV
FLOKENES KÅRE
FOLDNES ANNE BERIT
FOLGERØ KVERNELAND INGEBJØRG OG ÅDNE
FOLKESTAD RANDI
FORGAARD PER S.
FRAFJORD ERLEND
FRAFJORD GRETE OG REIDAR
FRØVIK NILS IDSØ
FUGLESTEN AINA IRENE OG DAGFINN
FURULY DAG
FØRLAND JOSTEIN
FØRSUND GØRIL OG KJELL-EGIL
GISKE INGER-LISE VATNESTRØM OG PETTER
GJEIN ERLING A
GJERDE JAN
GJERDE KRISTIN ØYE OG THOR
GJERSTAD KARL OLAV
GRAM ÅSHILD OG PER
GRAMSTAD ARVID SCOTT
GRIMNES ELSA OG PER TH
GRØDEM KARI
GRØNNING KAREN NOREM
GRØSVIK INGVILD OG KJELL
GUDBRANDSEN HROAR
GULLIKSEN THOR KARSTEN OG ELSE
HAGEMANN FREDRIK
HAGIR OVE
HAGUM BODIL
HALVORSEN TROND
HAMRE ESPEN

HAMRE SIGURD D.
HANA CARL HELGE
HANDELAND JANNE OG TERJE
HANSEN BJØRG MOSSIGE
HANSSEN PER OLAV
HAUGE HARALD
HAVER RAGNAR
HAVIK PER
HELGESEN ÅSE LANGE
HELGEVOLD GRETE
HELGEVOLD ÅSHILD
HELGØ RUNE
HELLAND LEIF H.
HELLIESEN KNUD
HERLAND INGRID
HERVIK INGRID
HESS LEIF B.
HETLAND GEIR
HIDLE GUNN OG ARNE
HOFF ANNE MA OG TOR
HOGSTAD JORUNN
HOLE JOAR
HOLM PER
HOLTE TERJE MORTVEDT
HOUELAND GUNNAR OG BERIT GRANDE
HOUELAND TONE OG ERLING
HOUELAND TOR RICHARD
HOVDA VIGDIS OG MAGNE
HOVDEN TOR
HULT ROLF
HUSEBØ ARNE KENNETH
HUSTOFT KAY
HVIDING JØRG
HØIGÅRD ANNE
HØIGÅRD TORE
HÅGENSEN HELGE
HÅLAND TERJE MARTON
HAALAND ARVID
HAALAND BRITH OG CHRISTOFFER
HAARR PER MORTEN
HAARR SARA MARIE
IDSØE BERTHA OG ALBERT
ILLSTAD OLAV
JACOBSEN ANNE-GRETHE OG TRYGVE
JENSEN TORE
JOAKIMSEN ARNE Ø
JOHANSEN SOLVEIG OGNØY
JOHANNESEN SVERRE G
JOHANNESSEN BJØRN
JOHANNESSEN ELSE MARIE
JOHANNESSEN KÅRE EINAR
JOHNSEN GRETHE
JOHNSEN JOHN GUNNAR
JOHNSEN SVEIN A.
JORDAL HANNAH
JÅSUND ELSIE IOLANDA OG WILHELM
KALLELID OLE
KALVIG SIDSEL OG SVEIN
KALVIG STEIN
KARLSEN Bjørg
KARLSTRØM JOHN
KIELLAND ERLING K SØMME
KLEPPE TOVE
KLOVNING MÅLFRID OG IVAR
KNUDSEN JAN SAXEIDE
KNUTSEN HELGE
KNUTSEN KONRAD B
KOLNES GRO OG KRISTIAN
KRISTENSEN ROLF
KRISTIANSEN TOR K.
KRISTOFFERSEN PER HELGE
KROGH HILDE
LARSEN ALF INGOLF
LARSEN BERIT LEA OG RUNE
LARSEN KJELL M
LEVERSEN AXEL H
LEXOW KARIN
LIER SYLVEIG M.
LIPPE HANS VON DER
LODÉN BERTRAM
LÆRDAL KIRSTI M
LØHRE BJARNE
LØHRE MONICA SVANTESON OG KJELL PETTER
LØVEREIDE TERJE
MEDHUS ASGEIR
MEIDELL JAN ERIK
MELAND TRUDE
MELBERG ELDBJØRG VAAGE OG OLE
MELBERG JORUNN OG TOLLAK
MELING HANS-KRISTIAN
MELKERAAEN TERJE
MITSEM PÅL
MIDDELTHON TRYGVE
MOE BJØRG TYSDAL OG EIRIK
MOEN KIRSTEN SUNDT OG TØNNES REIDAR
MONG CONRAD OG REIDUN
MONSTAD HELGE
MOSSIGE KÅRE
MOSSIGE SVEIN
MUNTHE MARIANNE LARSEN
MÆLAND PER MARTHON
MØKSTER KARIN
NERHEIM GUNNAR
NESSLER ERNST GEORG
NESSLER WILHELM ZETLITZ
NESVIK GEIR OVE
Nilsen Magne Arne
NILSEN ODD STEINAR
NILSSEN-LOVE LISBETH OG TERRY
NILSSON EDLE PAULINE OG KJELL LEIF
NOER KARIN
NYBØ HELGA BRU OG GUNNAR
NYGAARD ANNE TOVE OG MICHAEL
NÆSS HANS EYVIND
NØDLAND INGER MARY
NØDLAND LARS
OFTEDAL JAN
OLAUSSEN ASTRID BAKKE
OLSEN ELSE
OLSEN JOHN
OLSEN THOR OLAV
OMDAL GERD
OMDAL SVEN EGIL
ORMØY BERNHARD
OSJORD TERESE
PEDERSEN HALVOR
PEDERSEN JR HALVOR
PEDERSEN HARALD SIG.
PEDERSEN JAN OLAV
PEDERSEN JENNY MARIE
PEDERSEN TERJE LIE
PETTERSEN EGIL ANSGAR
PAASKE INGER
RAMSLAND PER
RANDEBERG ROLF
RANGNES ODDRUN STRAND OG KJELL
RASMUSSEN MARIT
RASMUSSEN AASA
RAVN PER
REME ODD KRISTIAN
REITAN MARIANNE
REVHEIM ØYSTEIN
RIISE HANS EIVIND
Roaldsø Frode
ROALKVAM GUNNAR
ROAN ESTHER E
ROGALAND FORLAG SVEN T HAUGBRÅTEN
ROPEID TOR JAN

RUD AKSEL
RUNDQUIST KJELL ERNST
RØD BERIT OG JON
RØDSTØL OVE
SAGAARD BJØRG
SALOMONSEN BRITT MORK HUSETH OG IVAR
SAMUELSEN BJØRN
SANSTØL EINAR
SCHMIDT EVA
SCHMIDT LISE SKJÆVELAND
SEIFFERT HARRY
SEJERSTED UNNI MONSEN
SEKSE TOR
SELDAL AAGE
SIMONSEN ASLAUG OG ROLF
SIVERTSEN HALVOR
SJØBU LIV
SKADBERG GUNNAR A
SKAVLAND PAUL
SKIBELI KARI
SKJERPE HOGNE
SKJONG-NILSEN MONA
SKJÆVELAND EINAR
SKJÆVELAND TROND ARILD
SKJØLD SONJA
SKOGEN LINDA BOGEN OG RUNE
SKAAR ODD MAGNAR
SLETHEI SIRI
SLETTEN MARION
SMEDVIG NORA
SOLAND JOSTEIN
SOLEM ARVID
STANGELAND ANNA LOTTE
STANGELAND HARVIG
STANGELAND RUNE OG TOVE B. HANSEN
STANGELAND HUGO
STANGELAND TURID OG EYVINN
STAVANGER KLIMA AS V/ ØYSTEIN FRAFJORD
STAVANGER MUSEUM
STAVNEM OLE
STEEN PER ØYVIND
STEENSLAND INGE
STEFFENSEN HEDDY TANGEN OG GISLE
STEINHAUG ARNE
STEPHANSEN ELISABET OG HENNING M.
STUEFLATEN SVEIN ROAR
SUNDBY LIV FRØYDIS
SUNDE KJELL
SUNDLI ELISABETH
SUNNANÅ SIGMUND
SUSORT HOLGER
SVANTESON FRANK GUNNAR
SVANTESON SOLVEIG OG THOMAS
SVELA EDVIN
SVENDSEN ELISABETH
SÆDBERG ROLV
SØNDENÅ BJØRN
SØRENSEN ELISABETH B.
SØRENSEN INGE MARIE
SØRÅS HELGE
SØRAAS BJØRN
TAN BRITH
TESDAL ELSE MARIE
THORBJØRNSEN PER A
THORSEN JOHANNES
THORSEN MARIT
TITLESTAD TORGRIM
TJELTVEIT HERBJØRN
TJENSVOLD STIAN
TJØNNELAND KÅRE A.
TJØSTHEIM ELIN
TOBIASSEN VIVIAN
TONNING GEIR
TORGRIMSEN BERIT
TORKELSEN PER INGE
TORKILDSEN HELENE M
TORPE SIGGEIR
TORSTRUP ODD RUNE
TOU SIV SÆBBØ
TUNGLAND LIV OG TOR
TVEDT ÅGE NIC.
TVETENE HENNING
TØNNESEN HARALD
UELAND ERLING
UHLVING ANNE HYLLAND OG SVERRE
ULLENÆS KJELL
UNDEM TORBJØRG
URDAL GRETE
URSIN-SMITH KIRSTEN OG KJELL
VAREBERG ELI OG TERJE
ØVERNES VADLA ANNE-LISE
VATNE HELGE
VATNE HENRIETTE HØIE
VATNE TOMAS HØIE
VESTBØ JORUNN STRAND
VIK INGER-SIGRUN SLAGSTAD
VIHOVDE KARL
VÅLAND SKOLE
WALVIK KÅRE R.
WATHNE EGIL
WATHNE KURT JAN
WATHNE NINA
WEEN MARIT MØRCH OG HALLVARD
WEEN ÅSE
WELTZIEN KARINA
WEREIDE BRIT OG REIN
WERNER SIGRID C.
WERSLAND BJARNE
WIGEN HELGA M.
WOHL HANNE
WOLD GUNN JOHANNE
WYLLER BIRGIT BIGGIE
WÆHLER JANE NESS OG TORSTEIN
ØGREID ODD
ØSTBØ INGFRID
ØSTERHAUG REIDAR SCOTT
ØSTREM TERJE MAGNE
ØVERLAND SIGRUN
ØVREGAARD HENRIK
ØXNEVAD ANNE
ØXNEVAD CHRISTIAN N.
AADNØY BERIT OG ALF
AAREK LILLIAN OG HANS EIRIK
AARNES BERITH
ÅRSTAD JUST
AASE GUNNAR
AASLAND JOHN A.

EiendomsMegler 1

Deloitte.

Fokus Bank

Stavanger Aftenblad
– nyttig hver dag

Handelsbanken Stavanger Sentrum

Du finner oss i Verksgata 24 (like v/hurtigbåt-terminalen)
En bank for både privat- og bedriftskunder!

-en solid bank - nærmere deg!

Handelsbanken Stavanger Sentrum, Postboks 7034, 4001 Stavanger
Telefon 92 22 33 44 – mail:sentrum.stavanger@handelsbanken.no
www.handelsbanken.no

B

PORTO BETALT
VED
INNLEVERING
P.P.

NORGE

Returadresse: Byhistorisk Forenig, Postboks 351, 4001 Stavanger

Styret i Byhistorisk Forening 2007

Hans Eyvind Næss
Eiganesvegen 56, 4009 Stavanger
Tlf. p. 51 52 91 34
mail: hane@arkivverket.no

Harald Sig. Pedersen
Grytningskroken 4, 4041 Hafrsfjord
Tlf. p. 51 55 61 99
mail: pede7@online.no

Jan Ferdinandsen
Rektor Erichsensgt. 8, 4022 Stavanger
Tlf. p 51 55 88 21
meil: janrf@online.no

Petter Løhre
Blomsterveien 1, 4022 Stavanger
Tlf. p 98 20 36 57
mail: kj-loeh@online.no

Vigdis Hovda
Verven 14 C, 4014 Stavanger
Tlf. 51 55 74 02
E-post: vigdis.hovda@hesbynett.no

Axel H. Leversen
Kviebakken 71B,
4034 Stavanger
Tlf. 51 80 21 50
E-post: axel@leversen.no

Elsa Grimnes
Torfæusgaten 56,
4009 Stavanger
Telf. 51 52 02 29
E-post: elsa@saft.no

Per Marthon Mæland
Statfjordsvingene 20
4028 Stavanger
Tlf. p. 51 54 15 00
mail: Per-mm@online.no

Henry Bjørkelund
Sivaksveien 30
4017 Stavanger
Tlf. p. 51 58 16 75 / 91 61 51 17
mail: henry.bjorkelund@lyse.net

Hva har stått i Stavangeren?

Redaksjonen har utarbeidet en forfatter – og emneoversikt fra starten i 1991. Denne oversikten kan du finne på websidene våre: www.byhistoriskforening.org